

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**ДРЖАВНИ СУВЕРЕНИТЕТ И РЕГИОНАЛНО
ОРГАНИЗОВАЊЕ - СЛУЧАЈ АСЕАН-а**

мастер рад

Ментор:

Проф. др Мирослав Младеновић

Студент:

Стефан Балшић М14/21

Београд, 2024.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

**STATE SOVEREIGNTY AND REGIONAL
ORGANIZING – THE ASEAN CASE**

master thesis

Mentor:

Prof. dr Miroslav Mladenović

Student:

Stefan Balšić M14/21

Belgrade, 2024.

ДРЖАВНИ СУВЕРЕНИТЕТ И РЕГИОНАЛНО ОРГАНИЗОВАЊЕ – СЛУЧАЈ АСЕАН-а

Резиме

Државни суверенитет и регионално организовање су појмови са дугом историјом и великом улогом у студијама безбедност и међународних односа, правним студијама, али и у наукама попут економије, социологије, филозофије и других друштвених наука. Државни суверенитет у данашњем, модерном схватању, јавља се у периоду великих државних и друштвених промена које захватају човечанство након окончања Средњег века, иако је његова појава далеко старијег датума. Сам термин представља независност и територијални интегритет једне државе, као и могућност одбране и одбијања било какве спољне или унутрашње претње по државу и њено становништво. Са друге стране, регионално организовање постојало је кроз целокупни период античког и римског времена, па и Средњег века, међутим, регионалне организације и организовања у неком модернијем схватању јављају се у периоду 19. века, а поготово након окончања Другог светског рата. Овај термин се односи на војно, економско, политичко и свако друго организовање суверених држава, а у жељи остваривања заједничких циљева држава чланица. Тема овог рада биће како чланство држава у међународним организацијама утиче на њихов суверенитет, са посебним освртом на организацију АСЕАН и њен однос према суверенитету десет држава чланица.

Кључне речи: државни суверенитет, регионално организовање, АСЕАН школа, АСЕАН организација, суверенитет држава чланица АСЕАН-а

STATE SOVEREIGNTY AND REGIONAL ORGANIZING – THE ASEAN CASE

Abstract

State sovereignty and regional organizing are terms with long history and crucial role in security and international relations studies, legal studies and also in sciences like economy, sociology, philosophy and other social sciences. State sovereignty in today known, modern understanding, appears in periods of big social and state changes that took control over humanity after end of Medieval period, although the appearance of this term has much older date. This term represents independence and territorial integrity of some state and possibility of defence and rejection of any external and internal threats on country and its population. On the other side, regional organizing was part of antique and Roman times, and also Medieval history, but regional organizations and organizing in modern understanding appears in period of 19th century and especially after end of World War II. This term refers to military, economic, political and any other organizing of sovereign countries, in order to achieve the common objectives of the member states. This paper will explain how membership of countries in international organisations affect on their sovereignty, with special attention on ASEAN organization and its attitude towards sovereignty of ten member states.

Key words: state sovereignty, regional organizing, ASEAN way, ASEAN organisation, sovereignty of ASEAN member states

САДРЖАЈ

1. Увод	1
2. Државни суверенитет.....	3
2.1. Развој идеје државног суверенитета	5
2.2. Вестфалски мир, настанак модерне државе и државног суверенитета.....	7
2.3. Примена идеје државног суверенитета у политичкој стварности	12
3. Регионално организовање.....	15
3.1. Историјат и карактеристике регионалног организовања	17
3.2. Евроатлантске регионалне организације	21
3.3. Регионалне организације азијског типа	28
4. АСЕАН (Асоцијација нација Југоисточне Азије).....	36
4.1. Историјат и најважнији догађаји у оквиру АСЕАН-а	38
4.2. Организациона структура, органи и активности АСЕАН-а	42
4.3. АСЕАН пут и његове карактеристике	46
5. АСЕАН и однос према државном суверенитету.....	49
6. Закључак.....	56
7. Литература	58

1. Увод

И поред дуге традиције термина попут државе, територије, интегритета, суверенитета, безбедности становништва, регионалног организовања, војних, економских и других савеза и унија, након вишевековне еволуције државе и друштва и настанка модерних државних творевина услед Вестфалског мира, деценије и године у којима данас живимо су период када се најчешће осећа угроженост државе и њеног суверенитета од стране различитих међународних организација и када се доводи у питање теза да чланство у некој организацији омогућава јачање државе и њену независност у глобализованом свету.

Државе су после великих разарања и политичких, економских и социјалних потреса почеле да улазе у међусобне односе, доносе заједничке законе и прописе, формирају заједничке сталне и привремене органе и почињу да на тај начин осигуравају сопствену безбедност и безбедност становништва на њиховим територијама.

Бројни су аутори који су истицали предност таквог понашања држава у модерном времену, од Канта па надаље, међутим јако брзо се јављају и аутори који износе тезу колико је такво понашање држава контрапродуктивно и доводи до стапања у једну јединствену целину у којој ће државе изгубити облик и својство које их је красило током целокупне историје човечанства.

Иако идеја државног суверенитета постоји од 16, 17, 18. века, државе су кроз целокупну историју од периода првих градова-држава, на све начине браниле свој суверенитет и територијални интегритет, своје становништво и радиле на заштити државних циљева и интереса. Све то показује да је традиција суверенитета дуго на пиједесталу људске историје, а да је термин који је такво понашање држава дефинисао, пронађен тек са Боденом, Хобсом, Локом и сличним мислиоцима, закаснио с обзиром на његово фактичко постојање у првим људским заједницама.

И тада су државе улазиле у различите савезе и уније ради постизања циљева и јачања свог положаја и моћи, али су ти савези били искључиво војне и политичке природе, ретко када и економске или трговинске. Услед недостатка демократије, државама су управљале династије које су често улазиле у различите савезе ради постизања приватних, породичних циљева и раста приватне моћи и богатства. Данас је ситуација нешто другачија. Модерне наследнице таквих творевина су међународне организације, регионалне организације, савези и уније пре свега економског и трговинског типа, далеко мање политичког или војног које настају услед глобализованог света у којем живимо. Решавање разних проблема, од крупних до мањих, постаје могуће само кооперацијом и сарадњом између већег броја држава. Изолација од таквог понашања неретко доводи до заостајања и губљења моћи држава које крену тим путем, с тога се државе вођене рационалним разлозима удружују и на тај начин себи омогућавају развој и просперитет.

Кључно је питање да ли је заиста тако. Да ли је глобализовани свет заиста успео да кроз регионално организовање омогући опстанак и јачање држава или је само под таквом маском довео свет у нову фазу када територије, државе и њихов суверенитет неће играти никакву улогу. Да ли је миленијум у којем живимо онај период људске

историје када ће државе полако сићи са политичке и друштвене сцене и место уступити некој „светској влади“ и свету без граница.

Управо у таквом свету настанка бројних регионалних организација, настала је и организација која ће бити главна тема овог рада. АСЕАН је настао по угледу на бројне организације сличног типа и кренуо је у повезивање држава југоисточне Азије ради просперитета тог региона, заустављања честих политичких нестабилности и међунационалних сукоба и претварања тог дела Азије у територију мира, стабилности, богатства и напретка. И поред преузимања и копирања различитих елемената од других успешних регионалних организација, АСЕАН је успео да развије свој посебан пут, АСЕАН школу, која ће направити основну разлику у деловању ове организације и осталих њој сличних. Овим радом осврнућу се на деловање саме организације и њен однос према државном суверенитету десет држава чланица и приказати по чему ова организација заузима посебно место у свету бројних сличних савеза и унија.

2. Државни суверенитет

Настанком првих људских заједница дошло је и до појаве првих хијерархијских структура и првих облика безбедносних гаранција тих заједница које су за циљ имале да успоставе унутрашњи ред и мир и донесу безбедност и стабилност целокупне заједнице. Људска друштва у далекој историји била су темељи из којих су настале државе као један вид сарадње и суживота међу људима који је требао да осигура безбедност и сигурност свих појединаца чланова тог друштва. Државе су биле лабави савези различитих племена, без било каквих данашњих обриси државности, али политички субјекти који су успевали да очувају појединце на једном месту, под заштитом једног субјекта – саме државе.

Идеја државног суверенитета је далеко млађа од државе и тих првих државотворних савеза. Међутим, и у тим облицима државности, суверенитет једне такве заједнице био је основа око које се вртео опстанак исте. Стари народи нису знали за саму кованицу и термин државни суверенитет али су и те како знали да га очувају и заштите. Штавише, сукоби и ратови су се готово увек (а врло често и данас) водили услед претензија једне или више сила да заузму територију друге. односно других држава. Таквим чином, освајањем и заузимањем територије друге државе, поробљавањем туђег становништва, долазило се у ситуацију када је један субјекат међународних односа заиста изгубио свој државни суверенитет. Непостојање власти на сопственој територији, над сопственим становништвом, и губитак територије су неоспориво знаци одумирања једног државног суверенитета на рачун другог. Све ово указује да су антички народи и те како били упознати са овим термином, а о томе нам говори и Монтескје који „у својој књизи *Дух закона* цитира једног грчког писца по коме је у „Атини странац који би се уплитао у рад народне скупштине бивао кажњен смрћу.“ Јер такав је човек узурпирао право суверенитета.“ (Аврамовић, 2002, стр. 193).

Све то показује да и поред непостојања самог термина државног суверенитета, једна таква појава је ипак постојала у целокупној државничкој историји. Нема државе без државног суверенитета и обрнуто. И поред честих оспоравања најстаријих државних творевина и одбацивања идеје да су те творевине и политички субјекти уопште били државе, не може се одбацити да су они имали свој суверенитет, власт над групом људи, омеђену територију и посебан облик уређења, па самим тим и свој посебан државни суверенитет у односу на друге сличне и потпуно различите државне творевине широм тадашњег света.

Као први озбиљнији пример државе као посебног политичког субјекта са својим особинама можемо узети примере античких *polisа*, односно градова-држава. Атина, Спарта, Коринт, Теба, Беотија, Македонија и тако даље су први примери који показују колику је улогу државни суверенитет имао још тада, у периоду антике. Готово целокупна ратна историја тог периода заснивала се на заштити онога што ми данас називамо државним суверенитетом. Сви тада одиграни, а данас нама познати и упамћени догађаји и ратови из тог периода, остали су у колективној свести готово свих народа света управо јер су се водили ради заштите нечега што данас представља основу државног постојања – то су независност и територијални интегритет, као и државни суверенитет и не мешање у унутрашње ствари других држава.

И поред тога што тадашњи народи и политички мислиоци тог времена нису знали за овакве термине и карактеристике државе, сукоби између градова-држава у тадашњој Хеладии, сукоби са Персијом и добро познати Грчко-персијски рат, настанак прве блоковских подела света која подсећа на ову данашњу или ону хладноратовску поделу из 20. века, а која је водила до Пелопонеског рата, освајања Александра Великог и римска освајања, Термопили, Маратон, Саламина, Сиракуза, Егоспотам, Ис, Гаугамела итд. су се водили ради одбране суверенитета самог народа и државе којој је тај народ припадао. Да није тога, они би остали само неки далеки сукоби и битке о којима данас нико не би причао јер немају готово никакав утицај на данашњу геополитичку ситуацију. Међутим, о херојствима тадашњих народа, о великим биткама које су се одиграле пре више од 2.000 година прича се данас и причаће се још дуго јер су поставили темеље у одбрани и заштити нечега што је централни појам постојања данашњих држава, а то је јер су се ти ратови и битке водиле у одбрани свега онога што ми данас називамо државним суверенитетом.

Како је одмицала историја, тако је додатно јачала политичка свест филозофа и мислиоца који су се бавили питањима настанка државе и њеним карактеристикама, а „на место старих империја, краљевства, кнежевина и других династичких поредака, ступиле су националне државе као деперсонализовани облик владавине заснован на капитал-односу и самодовољном политичком умећу.“ (Цветковић, 2020, стр. 110) . Тако смо дошли до периода Макијавелија, Хобса, Бодена, Русоа и сл. филозофа и политичких мислиоца који полако излазе са својим идејама настанка држава. Сигурно најупечатљивију је у свом делу „Левијатан“ представио Томас Хобс, енглески мислилац и политички филозоф који је утемељио идеју друштвеног уговора. По мишљењу Хобса, пре друштвеног уговора који је иницирао настанак државе и друштва каквог познајемо данас, људи су живели у природном стању, без правила и закона у апсолутној слободи. Управо је апсолутна слобода реметила оно што је постало централни појам опстанка појединца, а то је његова лична безбедност. У стању апсолутне слободе, сваки појединац је имао право да наруши безбедност другог и да тако стекне већу личну добит и увећа своју безбедност. Његова моћ би расла све до тренутка када би се појавио други појединац са далеко већом моћи који би га поразио и своју слободу проширио на његов рачун.

Сличне идеје изнео је и Русо, који је чак навео и сва потенцијална државна уређења и приказао њихове предности и мане, а као најбољи облик власти представио је републику. Макијавели са позабавио влашћу и владарима и написао је дело „Владалац“ у којем је описао како један државник треба да се понаша, на кога да се ослони и какве особине да стекне уколико жели да опстане дуго на власти и остави одређену заоставштину за собом. Међутим, можда најзначајнији мислилац за овај рад је управо политички филозоф који је први увео термин „сувереност“ у политичку филозофију и показао колики је значај тог термина био кроз историју, али и колики је његов значај у времену које долази. Тај човек био је Жан Боден. Боден у делу „Шест књига о републици“ први пут на позорницу политичке филозофије износи идеју суверенитета као најзначајнијег елемента једне државе који има значајну улогу у заштити и безбедности самог становништва.

Од тог времена концепт суверенитета се спаја са концептом државе и у вековима националних револуција и националних држава ови термини постају један јединствени

концепт са централном улогом и значајем без којег је данас немогуће замислити једну независну државу. Данас је суверенитет постао упитан у бројним државама, услед деловања глобализације и велике међузависности готово свих држава у међународном систему (Симеуновић, 2019). У међународном праву, међународној политици и међународним односима, као и у студијама безбедности и војним студијама, термин државне безбедности постаје кључни појам, кључни субјекат државности али и политички објекат који треба заштити међународним правом и међународним гаранцијама.

2.1. Развој идеје државног суверенитета

Прошло је низ векова док сам термин државног суверенитета није формиран у облику којег данас познајемо. Сама дефиниција никада није званично усвојена али се она развијала кроз векове и различите историјске догађаје, да би данас представљала основу државне независности и нечега чија заштита јесте основ државности различитих политичких субјеката у данашњем међународном систему.

Бројни аутори који су се бавили овим термином изнели су различите анализе и схватања која су утемељила концепцију термина државног суверенитета, међутим, онај за којег се сматра да је утемељивач термина суверенитета јесте Жан Боден. Овај политички филозоф и правник оставио је иза себе бројна дела и идеје али оно по чему је остао упамћен до данас јесте управо његово дело „Шест књига о републици“ где се по први пут у једној политичкој и филозофској расправи и традицији уводи појам суверенитета. Дакле, „сувереност као појам са оним значењем које је данас уобичајено и општеприхваћено, почиње да се јавља на заласку средњег века.“ (Јованов, 2015, стр. 150).

Жан Боден је својим делима поставио темеље на којима настају радови каснијих политичких филозофа попут Томаса Хобса и Жана-Жака Русоа, односно, на основу радова Жана Бодена настају у наредним вековима далеко садржајнија и познатија дела оваквих аутора попут „Левијатана“ Томаса Хобса и „Друштвеног уговора“ Жана-Жака Русоа. Боден је у својим делима описао стање у политичкој стварности тадашњег света, света у којем је живео, и показао је колика је власт владара и колики је његов значај. Он је сва владарева права и све дужности које је он имао сврстао под термином суверенитета који том владару омогућава да има власт у сопственој држави и да доноси одлуке које ће очувати једну друштвену заједницу у целини. Боден је на тај начин указао да појединци живе у заједници која је ограничена, која представља одређени скуп људи, а да се на њеном челу налази владар као суверен, као политички субјекат у чијој су власти различита права и дужности.

Увођењем оваквог термина у политичку теорију, отворио се пут за његову примену и у пракси. Међутим, врло вероватно до примене суверенитета у пракси не би дошло да једна оваква теорија није разрађена у каснијим радовима Лока, Хобса, Русоа, Монтескјеа и бројних других политичких филозофа, а нешто касније и теоретичара суверенитета. Осим тога, политичке и међународне прилике у Европи омогућиле су примену оваквих идеја у пракси. Наравно, различити теоретичари износили су различите идеје суверенитета. Код неких, као на пример код Бодена и Хобса, суверенитет лежи у држави, односно владару, појединцу који обезбеђује јединство друштвене целине, док код мислиоца попут Русоа, Лока и Монтескјеа, власт и

суверенитет су у рукама народа (нације), што је отворило пут каснијим револуцијама и уздицању националне свести код бројних народа у централној Европи. Међутим, битна је сама суштина, а она се не разликује много код свих ових аутора. Суштина лежи у томе да је у суверенитету центар саме државности и опстанка једне политичке заједнице. Без суверенитета, био он осликан у лику владара или у лику народа, држава као политичка заједница не постоји, а са њом и сама безбедност појединаца. Такве идеје су допринеле знатном зближавању термина суверенитета са самом државом и њеним опстанком и то је довело до стварања ситуације у којој је данас немогуће прихватити неког политичког субјекта за државну творевину без сопственог суверенитета. Наравно, таква је ситуација у теорији, у пракси је ситуација потпуно другачија, и сведоци смо признавања различитих субјеката међународне политике за државе од стране великих сила уколико то иде у њихову корист и доприноси њиховој превласти у одрђеном делу света.

Све у свему, горе наведени политички мислиоци су у политичку теорију и праксу увели појам који је постојао од памтивека, али никада није дефинисан. Они су успели да дају одређене дефиниције термина који је био основа готово свих држава у вековима пре њих, од античке и римске историје, све до средњовековних држава и националних држава насталих након Вестфалског мира. Атина и Спарта, империја Александра Македонског, Римско царство, Византија, велике феудалне државе настале у централној Европи и на Балкану, па онда и прве националне државе, све оне су бринуле о сопственом суверенитету и тежиле да своју власт прошире на друге народе и државе. Непостојање термина државног суверенитета до Бодена и каснијих мислиоца у 17. и 18. веку не искључује да су пређашње државе покушавале да тај свој суверенитет, који је постојао, очувају. Једина разлика је што један такав термин није био јасно примећен и дефинисан од стране тадашњих политичких мислиоца и филозофа.

Како су пролазиле деценије и векови, тако је термин суверенитета почео да игра све важнију улогу. Светски ратови, као најкрвавији догађаји у светској историји, почињали су нарушавањем суверенитета европских држава и окончавани су на исти начин, али на штету првобитних агресора. Аустроугарска је отпочела Први светски рат упадом на територију Краљевине Србије и нарушавањем српског суверенитета, док је сам рат окончан управо престанком постојања Аустроугарске, а самим тим и њеног суверенитета. Из те империје настале су независне државе Аустрија и Мађарска, док су земље победнице заузеле додатне територије на њен рачун. Слично је почео и Други светски рат. Наружавањем суверенитета Пољске од стране нацистичке Немачке отпочео је најкрвавији сукоб у људској историји који је окончан поделом Немачке на два дела и потпадањем њеног суверенитета под суверенитет сила победница – СССР-а, САД-а, Француске и Велике Британије. Таква ситуација се наставља и касније, све до данас, и то јасно показује колико је термин државног суверенитета битан и колики је његов значај у данашњој политичкој реалности.

Данас се поставља још једно питање, а то је колики је значај суверенитета неке државе и да ли он може да буде важнији од права националних мањина, потлачених група и сл. Такве идеје и теорије, којима се суверенитет ставља у други план, отвориле су врата појави различитих „хуманитарних интервенција“ у циљу заштите националних мањина и самог народа неке државе од наводне диктаторске власти њених владара, што је водило нарушавању суверенитета и територијалног интегритета појединих држава од

стране великих сила предвођених пре свега Сједињеним Америчким Државама. Овакве интервенције нису ништа друго него деловање великих сила у државама које се не усклађују са њиховим политикама и довођење нове послушне власти која ће њихове интересе заступати унутар самих земаља, а све под кринком заштите потлачених народа и групација у тим државама. Данас је тим путем кренула и Русија својим деловањем у Украјини, а могућност кинеске интервенције на Тајвану и широм Азије је питање тренутка и слика је политичке реалности. Деловање САД-а и бројне интервенције ове државе од Вијетнама до Авганистана довело је до деловања Русије и Кине на потпуно истом основу, стављањем суверенитета неке државе у други план под маском заштите националних мањина или потлаченог народа.

Каква ће бити судбина суверенитета у данима који долазе остаје да се види, међутим, његово вишемиленијумско трајање и утицај остављају неизбрисив траг у политичкој реалности и тешко да ће икада сам појам државног суверенитета изгубити на значају.

2.2. Вестфалски мир, настанак модерне државе и државног суверенитета

За само разумевање и постојање државног суверенитета и модерне националне државе неопходно је разумевање геополитичких прилика које су се одвијале у периоду настанка истих. Период када настају модерна национална држава, а самим тим и долази до спајања термина „државе“ и „суверенитета“ у један јединствени језички концепт јесте период 17. века. Наравно, такве идеје нису се појавиле саме од себе, имале су дубоку мисаону и идеолошку традицију код бројних политичких филозофа у годинама и деценијама раније, али су свој значај стекле управо у периоду 17. века, након једног од најразорнијих ратова које је Европа упамтила.

Европа 16. и 17. века је била Европа која је показивала своју окрутну страну. То су биле године и деценије глади, сиромаштва и болести, али оно што је највише дефинише у том периоду јесте сукоб између двеју супростављених хришћанских скупина – католика и протестаната. Мартин Лутер и његова реформација су оставили неизбрисив траг на будућност саме Европе и тај траг се осећа до данас. Лутерова реформација је створила нову поделу у хришћанству која је отворила нове ране и сукобе између различитих европских народа који су се темељили на припадности католицизму или протестантизму. Док је првобитна подела из 1054. године на католицизам и православље довела до поделе Европе на западни – католички део и источни – православни, ова нова подела је успоставила једну нову границу у Европи, границу између католичког југа и протестантског севера.

Срж ове нове поделе у хришћанству лежи у тежњи Мартина Лутера да католичку веру врати у некадашње првобитно стање, исконско хришћанство, које је било изгубљено услед бројних новитета који су се појављивали у оквиру католичке цркве и папства. Лутеру и његовим следбеницима је посебно сметало папско богаћење кроз историју, огромни црквени поседи, папска ризница пуна злата као и такозване индулгенције (опроштајнице грехова) које су могле да се купе за одређену своту новца на улици код папских представника и на тај начин греси онога који их купи били би опроштени. Лутер, али и велика маса народа, видели су да је католичка црква од једне скромне и сиромашне институције дошла до најбогатијег друштвеног субјекта који је почео да се меша у готово сва политичка збивања, да поставља и збацује владаре и

династије, покреће ратове и уводи новине које су саму цркву и свештенство одвојиле од Бога и хришћанске вере.

Видевши то, Мартин Лутер креће у једну од најпознатијих светских револуција, у револуцију и реформацију саме западне цркве, са жељом да исту врати својим исконским коренима. Међутим, то је произвело сукобе у Европи који ће трајати наредних неколико векова. Подела на хришћански исток и запад изгубила је примат услед ове нове поделе и то је довело до бројних унутрашњих грађанских ратова и сукоба као и међудржавних окршаја који су се завршавали са бројним жртвама. Сама реформација имала је највише успеха у земљама које су биле далеко од Рима и папе, попут нордијских земаља. На југу, у италијанским и шпанским државама, реформација није успела јер је тамошње становништво било уско везано за папску круну и идеје реформације у тим државама нису имале успеха. Најпроблематичније је било управо у централној Европи, у државама које су биле нека врста тампон зоне између севера и југа, у државама попут Светог римског царства, Француске и Хабзбуршке монархије. У овим државама становништво је било подељено, често су и насеља и градови били подељени између католичке и протестантске струје и то је водило у честе сукобе и ратове. Са друге стране, у Великој Британији протестантизам је инсталиран управо деловањем енглеске круне и одлуком Хенрија VIII дараскине све везе са папом и успостави посебну Англиканску цркву на чијем ће челу бити лично он, као титуларни монарх.

Оваква ситуација довела је на руб пропасти готово све државе централне Европе. Француску су задесили бројни грађански ратови који су свој врхунац достигли у Вартоломејској ноћи, а слично је било и међу немачким државама које су ушле у међусобне ратове и сукобе управо ради наметања једне од ових двеју религијских струја. Са једне стране протестанти су проглашени јеретицима и сектом, док су са друге стране папа и католичанство одбачени у облику у којем су постојали. Таква ситуација је довела до милионских жртава на тлу Европе у само неколико деценија и претворила је европски континент у мрачни континент, пун глади, ратова, болести и сиромаштва. Управо је ово водило једном од најбитнијих догађаја који су се одиграли на тлу Европе у њеној целокупној историји, а то је био Тридесетогодишњи рат који се одиграо од 1618. године па све до 1648. године. Овај рат је био толиких размера да га поједини историчари називају првим правим светским ратом, у њему су учествовале бројне зарађене стране, од нордијских земаља попут Данске и Шведске, преко Холандије и Француске, па све до бројних немачких државица и Светог римског царства, Хабзбуршког царства и Шпаније итд. Ово је рат који је оставио неизбрисив траг у свести европских народа и једну дубоку линију раздвајања која све до данашњих дана раздваја протестанте и католике и утиче на поделу самог хришћанства.

Сам рат био је последица вишедеценијске борбе и сукоба који су се одвијали након реформације Мартина Лутера и своје извориште има управо у одлукама донесеним на различити саборима, концилима и конференцијама које су управо за циљ имале да могућност оваквог сукоба сведу на минимум. Мир у Аугзбургу (1555) је био најозбиљнији покушај решавања једне овакве ситуације. Овим миром, којим је окончан сукоб католика и протестаната у Европи, испоставиће се само привремено, донета је одлука да ће вера неке државе бити вера онога који влада, односно чија власт, његова и вера – *cuius regio, eius religio*. Ово је посебно имало негативну последицу по државу

немачког народа – Свето римско царство, државу која је у свом саставу имала стотине мањих политичких субјеката са посебним суверенитетима и посебном влашћу, што је ову државу знатно оптеретило. Електорским гласањем и избором цара на власти би се нашла једна политичка личност са својим религијским убеђењем које би било наметнуто другој религијској заједници у царству. Све то је довело до почетних корака у стварању двеју лига, односно савеза, једног католичког и другог протестантског и полако Европу водило у најкрвавији сукоб на њеном тлу у целој дотадашњој историји.

У периоду избијања сукоба имали смо једну религијски дубоко подељену Европу. На северу су нордијске земље снажно прихватиле у загрљај протестантизам и Лутерову реформацију. Енглеска је изабрала свој посебни пут англосаксонског протестантизма, Холандија (тада држава под именом Уједињене републике) је одбацила шпанску власт у претходном рату и стекла независност од шпанске круне, а самим тим је у својој земљи укоренила протестантизам. У Француској су унутрашњи сукоби били чести. Протестанти у Француској, такозвани хугеноти, имали су једно од најјачих упоришта и један од највећих потенцијала од готово свих европских протестантских покрета, међутим, и сам католицизам је био јако укореван. То је водило у опасне сукобе који врхунац достижу управо у горе поменутој Вартоломејској ноћи 1572. године. Тада су француски католици за ноћ убили на хиљаде хугенота и Француска постаје католичка земља са посебним правом за протестантску мањину. Са друге стране велике хабзбуршке државе – Шпанија и Аустрија су имале изражену улогу у заштити папског легитимитета и католицизма, док је Свето римско царство било толико подељено да су две струје имале два посебна кандидата за царски престо. Једна оваква ситуација је морала да ескалира у нешто што ће остати упамћено до данас као Тридесетогодишњи рат.

Сам рат почео је на просотору Чешке. У Чешкој је протестантизам узео маха као нигде у Европи, што је било велика сметња католичким земљама у њеној околини. Поред тога, у исто време у Светом римском царству одвија се унутрашњи политички сукоб између католичке и протестантске струје који се осликава у сукобу Баварске и Фалачке, односно Палатината. Наиме, смрћу цара Матије, на трон долази нови цар – Фердинанд II који од самог почетка владавине тежи рекатолизацији целокупног царства што се није допало протестантима широм државе, а поготово у Чешкој. Са друге стране, протестанти су као свог кандидата за трон након Матијине смрти изабрали Фридриха Фалачког – електора Палатината. Баварска, као једна од најмоћнијих немачких држава, стаје на страну Фердинанда и тако долази до сукоба између савеза које предводе Баварска и Фердинанд II (Католичка лига) и савеза предвођеним Палатинатом и Фридрихом (Протестантска лига) који се највише одвија на тлу саме Чешке. Протестанти у Чешкој одбијају Фердинанда за свог краља и тако стају на страну Фридриха и Протестантске лиге, што доводи до почетка рата. Овај сукоб је решен након само две године, битком на Белој Гори, где су протестантске снаге поражене и Фердинанд постаје законити чешки краљ и цар Светог римског царства. Међутим, овде није био крај, Европа се јако брзо нашла у вртлогу из којег неће изаћи све до Вестфалског мира, након тридесет година.

Специфичност овог рата је у томе што је он прерастао из једног верског у један политички сукоб, односно, овај рат може да се подели у две фазе. Прва фаза рата је била верска фаза и почела је управо овим окршајима у Чешкој док је завршена 1635.

године када почиње политичка фаза рата у којој се воде сукоби око будуће прерасподеле интереса и територија у Европи. У првој фази рата, подела између земаља учесница имала је искључиво верску природу. Ова фаза је поделила Европу на два верска тора и довела је до неколико ствари. Први пут једна скандинавска земља учествује у неком озбиљнијем рату на тлу централне Европе и има водећу улогу – била је то Данска. Данска се умешала у рат ради територијалних претензија над Шлезвиком и Холштајном које је сматрала својим поседима. Након ње, Шведска улази у сукоб и од Данске преотима улогу водеће скандинавске силе у рату. Овај рат је Шведску подигао на место водеће европске силе средине 17. века и она ће титулу силе задржати у наредних 100 година, док је шведског краља Густава Адолфа учинио једним од највећих владара којег је упамтила европска политичка и ратна историја. Осим тога, ова фаза је имала велики значај за немачку државу Бранденбург (касније познату као Пруска), која се у овом рату етаблирала као једна од водећих протестантских држава, што ће након готова два века имати утицај на сукоб протестантске Пруске и католичке Аустрије у борби за уједињење немачког народа. Поред тога, знатно се истакла и Холандија која је успела да задржи независност и још више одбаци шпанску круну од њених територија и на тај начин је постала једна од водећих светских сила у годинама које су уследиле.

Друга фаза рата је била знатно другачија. У овој фази верска питања као да су била решена и сукоби су вођени искључиво кроз политички и интересни дискурс. Окидач за ову фазу рата био је савез између Шведске, водеће протестантске силе у дотадашњем сукобу, и католичке Француске, у виду заједничке борбе против Светог римског царства. Наиме, тридесетих година 17. века католичка војска односи кључне победе у биткама са протестантима што узрокује страх код саме Француске за њене територијалне претензије и њену територију, као и страх од једне моћне немачке државе на њеним границама. Из тог страха долази до овог католичко-протестантског савеза између Француске и Шведске и наставка рата против Светог римског царства. У овој фази је Шпанија видела своју шансу да се освети протестантима и поврати своје територије у Холандији и отворено стаје на страну ове немачке државе. Све ово је продужило сукоб још више од једне деценије и са собом однело нове жртве.

Тренутак који је обележио не само историју 17. века, већ и све будуће векове који су долазили био је тренутак када су се велике европске силе договориле да након 30 година крвавог рата коначно зауставе ратна дејства и седну за преговарачки сто. Након бројних и исцрпљујућих битака и сукоба, након више од 8 милиона жртава, након незапамћене глади, сиромаштва и болести које су покосиле европско становништво долази до момента који ће у историји остати упамћен као Вестфалски мир. Вестфалским миром из 1648. године окончан је крвави пир који је тридесет година пустошио Европу и однео са собом енормне жртве. Као што се Тридесетогодишњи рат често пореди са светским ратовима који су уследили у 20. веку, тако се и Вестфалски мир пореди са Версајским миром из 1919. године или капитулацијама Немачке 9. маја 1945. и Јапана 2. септембра исте године.

Наиме, након великих битака, победа и пораза, разарања и пустошења делегати који су представљали различите немачке државице и грофовије, цар Светог римског царства – Фердинанд III, као и делегати великих европских сила попут Француске, Шведске, Шпаније, Холандије, Португала итд. састају се у два вестфалска града –

Минстеру и Оснабрику. У самим преговорима који су били дуги учествовало је укупно 109 делегата што јасно говори колико је овај сукоб захватио Европу и колики је број политичких субјеката био захваћен овим ратом. Вестфалским миром који је званично потписан 30. јануара 1648. године није само окончан најразорнији рат у дотадашњој европској историји већ је успостављен, по први пут, један општеприхваћени систем међународних односа са неким вишим и наднационалним правилима који су се односили на све државе потписнице. Овим миром су признате и две нове независне државе – Холандија и Швајцарска, док је цар Светог римског царства задржао само процедуралну и симболичну улогу у сопственом царству. Такво стање отворило је пут широј самосталности немачких држава у оквиру царства (поготово Пруске), што ће резултирати Наполеоновим освајањем и укидањем Светог римског царства, а касније и пруским уједињењем свих немачких држава (изузев Аустрије) под њеном круном. Осим тога, верске слободе су постале загарантоване и протестанти добијају права за која су се борили. Мешање државе и световне власти у религиозност грађана постају забрањени тим први пут виђеним наднационалним правилима који су завладали Европом. Међутим, оно због чега се дух Вестфалског мира осећа до данас јесу формирање првих националних држава какве данас познајемо и појава појма државног суверенитета који до нашег времена представља једно од загарантованих права сваке независне државе, као и успостављање система међународних односа који никада до тада није постојао у неком данашњем и модерном схватању тог појма.

Мијалковић истиче како је овај мир од некадашњих феудалних држава, подељених и расцепканих, створио модерне националне државе са својим суверенитетом, чврстим границама и развијеним системом међународног деловања и међународних односа (Мијалковић, 2009). „Потреба за централизованом влашћу, предвидљивим, дакле законитим, делотворним и дугорочним управљањем, заједно са развојем капитализма, учинили су да се средњовековна династичка управа у највећим европским земљама преточи најпре у „апсолутистичке монархије“, а одмах потом и националне државе са деперсоналним системом власти.“ (Цветковић, 2020, стр. 107). Оно што је био јако битан елемент самих уговора о миру јесте то да је по први пут забрањено мешање у унутрашње ствари других држава. То је била једна велика прекретница која је у потпуности изменила дотадашњи систем у којем је готово свака држава деловала тајно или јавно и на различите начине на територији друге државе. Бројни аутори истичу да је тек од 1648. године могуће говорити о правом систему међународних односа и систему независних и суверених држава. До тада, државе су се понашале као појединци у природном стању, у предлевијатанском стању, тек је Вестфалским миром створен један виши суверенитет који ће те државе држати у одређеном систему међусобног деловања и поставити границе државним интервенцијама.

Управо је та забрана мешања у унутрашње ствари других држава припремила терен за настанак једног правог државног суверенитета који ће опстати до данас. Не мешање у унутрашње ствари других држава, јединствена територија са међународно признатим у утврђеним границама и право на заштиту од сваког спољног напада су увели државни суверенитет у политичку теорију и праксу на велика врата. Након Тридесетогодишњег рата, термин суверенитета постаје један од најважнијих референтних објеката безбедности чија се заштита није доводила у питање и тако је остало све до данас. Сада већ државе са међународно признатим суверенитетом улазе у

међусобне односе путем дипломатије која је управо тада и настала у облику у којем је познајемо данас. Почиње дипломатска сарадња суверених националних држава која успева да реши различите међусобне проблеме између политичких субјеката и на тај начин спречава вођење нових ратова.

Далеко од тога да је Вестфалски мир окончао рат за сва времена и увео систем који је опстао до данас. Напротив, рат између Француске и Шпаније није окончан и убрзо је настављен, уследили су и далеко разорнији ратови, сам систем и правила система су се доста изменили, али је вестфалски систем међународних односа био основа на којој ће се касније надоградити друга и модернија правила игре у глобалном међународном систему и основа након које је суверенитет постао кључни објекат заштите сваке независне државе, а његово кршење представљало је отворени напад на саму државу на који је она имала право да одговори свим средствима, укључујући и војним. Окончањем Тридесетогодишњег рата и Вестфалским миром, европски народи улазе у ново историјско раздобље у којем ће државни суверенитет и његова заштита представљати кључ опстанка сваке државе и у којем ће почети да важе одређена наднационална правила игре која до тада нису постојала (Мијалковић, 2009). Све то показује колико је сам сукоб и мир којим је овај сукоб окончан играо велику улогу у настанку језичке конструкције државног суверенитета и његове примене у политичкој теорији и пракси држава 17. века и векова који су уследили.

2.3. Примена идеје државног суверенитета у политичкој стварности

Данашњи политички систем и односи у међународној политици успоставили су нека нова правила игре, нове начине постизања и очувања интереса и један све више мултиполаран свет у којем суверенитет покушава да пронађе сопствену улогу. Након окончања Тридесетогодишњег рата Вестфалским миром, суверенитет у потпуном сјају ступа на политичку сцену. У том периоду па све негде до средине 20. века суверенитет је имао потпуни примат у политичкој стварности. Након Француске револуције и Наполеонових ратова, уследиле су националне револуције широм Европе 1848. године које су довеле до јачања националне свести потлачених и разједињених народа. Тада, суверенитет осим што је био везан за државу и власт, сада се везује и за нацију. Мађари добијају аутономију и Аустрија добија суфикс -Угарска, долази до немачког и италијанског уједињења и настанка Немачке и Италије, затим до Српске револуције и протеривања Турака из Грчке итд. Све је то утицало на јачање националне свести и настају јаке националне државе са територијама ограниченим нацијом. То је водило увођењу суверенитета у једну нову политичку стварност у којој је заштита народа подједнако битна као и заштита државе и власти. На тај начин, суверенитет постаје и национални и добија једну нову улогу која ће се осећати све до окончања Другог светског рата.

Може се слободно рећи да је национални суверенитет свој врхунац управо добио у периоду када су Немачка, Италија и Јапан потписале Тројни пакт и када је формирана одређена осовина која је имала за циљ да суверенитет ових трију држава прошири на цео свет. Тада је суверенитет имао далеко највећи значај у својој историји. Суверенитети других држава су нарушени на рачун проширења немачког, италијанског и јапанског суверенитета који је био изузетно искључиве природе. Међутим, рат је окончан управо гашењем њихових суверенитета. Италија је држава која је најблаже

прошла и лако је обновила своје јединство и предратне територије (изузев афричких колонија) с обзиром да је 1943. године срушила фашистичку власт и пришла силама победницама. Немачка је у потпуности изгубила свој суверенитет и бива подељена у две државе у наредних неколико деценија, све до 1990. године када је повратила своје јединство и повратила сопствени суверенитет. Јапан је можда прошао најгоре. Некада држава која је имала највећу моћ у Азији постала је амерички протекторат 1945. године и из тог положаја се није извукла до данас, што показује да је суверенитет самог Јапана у потпуности упитан.

Окончањем Другог светског рата уследио је период када суверенитет губи на значају којег је имао до тада. То не значи да он не постоји, већ једноставно престаје да буде доминантан политички елемент какав је био у првим деценијама 20. века (Ћирић, 2008). На то је утицала можда и сама свест политичких лидера након рата. Велика већина вредности и идеја које су биле значајне пре рата, сада губе на значају из страха да се слични рат не би поновио у будућности. Страх од тога да би претерано позивање на суверенитет и његову заштиту могао да доведе до нових сукоба водило је инсталацији неких нових размишљања и идеја које су утицај заштите државног суверенитета свеле на другоразредни ниво. Уједињене нације постају кључни носилац суверенитета, док државни суверенитет губи на значају и постаје ограничен. Настају бројне међународне организације које окупљају државе у један нови систем међусобне сарадње и међусобних односа који из корена мењају дотадашњи свет. Национални и државни суверенитет постају упитни у периоду када се државе уједињују под неким вишенационалним суверенитетом. Деловање Европске уније је можда најбољи пример. Администрација у Бриселу доноси одлуке и акте који се без било каквог испитивања и стављања на народно гласање примењују у државама чланицама. Чланице Европске уније, поготово оне мале, постају таоци политике Брисела и њихов суверенитет пада у други план. Осим тога, моћ Европске уније је таква да и државе које теже чланству заборављају на сопствени државни суверенитет и примењују одлуке Европске уније како би једног дана добиле чланство у истој. Најбољи пример јесте Северна Македонија која се чак одрекла сопственог имена како би постала чланица ове организације. Међутим, није све тако у свим деловима Европе. На пример, 2004. године је покушано усвајање Уговора о уставу за Европу који би био својеврсни преседан и који би отворио пут да се од од Европске уније начини једна федерална држава са федералним јединицама по угледу на САД. Француска (као традиционално суверенистичка земља) и Холандија ипак одбацују Уговор на референдуму и он пропада. Све то показује да је суверенитет ипак опстао и поставио црвене линије и границе које се не могу прећи и да је његов утицај још увек велики.

Са друге стране, јачањем пре свега левичарски политичких идеја и тежњом ка заштити националних мањина и потлачених народа чине да јак државни суверенитет и државно деловање које је потпуно аутономно од било којих страних центара моћи постају упитни. САД и СССР постају једина два центра моћи у свету и њихова неограничена моћ осликана у нуклеарном наоружању, као и добро позната трка у наоружању су довеле до бројних интервенција ових држава у различитим деловима света. На тај начин, државни суверенитети који су били под наводном заштитом Уједињених нација, нарушени су на најокрутнији начин и то је показало најбоље колико је државни суверенитет постао небитан у периоду након Другог светског рата. Међутим, деградација државног суверенитета се посебно наставља од 1990. године и

слома Совјетског Савеза, када САД постају једина светска сила и свет постаје дубоко униполаран. То је омогућило носиоцима америчке спољне политике да нарушавају државни суверенитет различитих држава у различитим деловима света, под изговором увођења демократије, заштите људских и мањинских права, подршке демократској опозицији у борби против диктатора итд. Све то је показало у коликој се дубиози налази теорија државног суверенитета и сам државни суверенитет, огољени и незаштићени од стране међународног система који би требао да их брани.

Ипак, дешавања из 2016. године и касније, када је једна суверенистичка и изолационистичка струја Доналда Трампа победила на изборима у Сједињеним Америчким Државама, као и када је на референдуму у Великој Британији изгласано неповерење Европској унији и када Велика Британија иступа из исте, показују да су одређени суверенисти и борци за одбрану државне независности и суверенитета добили на значају. Томе је много допринео успон деснице услед мигрантског таласа и доласка муслиманских досељеника у државе централне и западне Европе који су позивали на иселјавање миграната, очување хришћанстава и хришћанских вредности, као и одбацивање Брисела и наднационалне власт. Такође, Русија и Кина, као главни амерички такмаци и потенцијални наследници америчке моћи, често истичу значај државног суверенитета свих држава, поготово на тлу Африке. Сведоци смо да је Русија признала за легитимну власт војну хунту у Нигеру, али претходно и у Буркини Фасо и Гамбији, док ће врло вероватно признати и представнике габонске војске за легитимну власт у тој држави у данима који следе. Делујући тако, руске власти истичу значај суверенитета тих држава и поздрављају коначно ослобађање од француских окупатора и колонијалних снага, као и повратак суверенитета у руке локалног народа. Наравно, Русија и Кина, као велике силе, имају своје интересе и научене деловањем Сједињених Држава, делују потпуно исто у различитим деловима света, али су ипак успеле да око себе окупе антизападне и суверенистичке снаге које теже поновном обнављању значаја и заштите државног суверенитета. Да ли ће и колико државни суверенитет повратити свој значај зависи од бројних фактора и то остаје да се види, међутим, оно што се може рећи јесте да је суверенитет након неколико деценија деградације поново постао значајан политички појам и термин који игра све битнију улогу у политици како на ниском, тако и на високом нивоу.

3. Регионално организовање

Термин регионалног организовања је термин који се често може чути у данашњем времену и свету у којем живимо. Свет који је након Другог светског рата постао отворен на свим пољима, од политике и економије па до културе, увео је наднационално организовање држава као један нови приступ и принцип у деловању држава и решавању међусобних проблема. Иако се помињањем овог термина људи обично осврну на последњих 100 до 150 година, наднационално, а пре свега регионално повезивање постоји далеко дуже.

Кроз целокупну историју и векове, бројне људске и државне заједнице су се окупљале и повезивале на различитим основама како би одбраниле своју безбедност и обезбедиле сопствени опстанак. Иако су окупљања била на различитим нивоима, у првим временима и појавом првих држава, регионално окупљање пре свега је било војног и политичког типа. Првобитне државне заједнице окупљале су се у различите војне и политичке савезе ради рата са другом државом или другим државама. Градови-државе на подручју Месопотамије окупљали су се и стајали под једну заставу у сукобима са околним племенима и државама, на тај начин штитећи свој начин живота, традицију, религију и тако даље. То се преноси и на период античког времена. На самом југу Балканског полуострва настају бројни *полиси*, градови-државе, који представљају први облик државног уређења који се може окарактерисати као нека претеча модерне државе. Иако су честа спорења овакве тврдње и бројни аргументи који указују како ти *полиси* нису имали никаквих додирних тачака са каснијим државним творевинама, оно што се не може оспорити је да никад пре оваквих градова-држава нисмо имали једну чврсту политичку власт, једну територију ограђену зидинама, народ са развијеном политичком идејом и политичким животом и самим тим прву праву потребу заштите једног таквог политичког субјекта од његових претњи споља и изнутра.

Након овог периода, уследило је период великих царстава и империја који је окупио различите народе и државе под једним другачијим нивоом организовања. Ратовима и освајањима један народ је покорио други народ и наметнуо му своју власт, религију, обичаје и своје право. Тек након пада таквих творевина долази до настанка првих економских и трговачких савеза. У том периоду позног Средњег века долази до првих економских унија и дубље економске сарадње између држава и народа. И поред тога што су трговачке и економске сарадње постојале кроз целокупну историју, они попримају нови облик том дубљом сарадњом и повезивањем. Овде се као најбољи пример може навести Ханзеатска лига на тлу средње Европе која је повезале неке градове-државе у један посебан систем међусобних економских и трговачких односа.

Након Вестфалског мира и настанка првих националних држава, развија се свест о међусобној сарадњи између истих. Долази до првих савеза, самита, конференција. Поред тога, настају прве међународне трансационалне организације попут поштанских, телеграфских, железничких унија. На основу тих међународних организација које су имале све само не политички карактер, настају и прве политичке међународне организације. Најпре Друштво (Лига) народа, а онда као круна победе савезника у Другом светском рату и Уједињене нације. Ове кровне организације, Лига народа у међуратном периоду, а Уједињене нације данас, окупљале су и окупљају све

друге организације наднационалног карактера под своје окриље али и независне државе чланице. Након окончања Другог светског рата, свест о наднационалном окупљању шири се целим светом. Настају бројне организације попут Европске заједнице за угљ и челик, ЕУРАТОМ-а и Европске економске заједнице који потом прерастају у данас нам добро познату Европску унију, настају Западноевропска унија, НАТО, Варшавски пакт, Асоцијација Југоисточне Азије, Асоцијација нација Југоисточне Азије, Афричка унија, Организација америчких држава, ОПЕК, МЕРКОСУР, НАФТА споразум, Светска трговинска организација, Светски поштански савез, Светска здравствена организација, Шангајска организација за сарадњу, ОДКБ, ЗНД и тако даље.

Оно што је сама карактеристика оваквог организовања је то да оно доводи до формирања једне више инстанце која онда има улогу у решавању међудржавних проблема, поспешује сарадњу, економско повезивање итд. Различите организације настају на различите начине и различито делују, имају различите рејоне деловања и другачије се постављају у различитим ситуацијама. Оно што им је заједничко јесте управо тај наднационални карактер неке више инстанце који омогућава бољу и успешнију сарадњу између држава чланица. Неретко се дешавало да такве организације, пре свега војног и политичког типа, настају након великих сукоба и ратова и да на тај начин покушавају да створе једну безбедносну заједницу и безбедносни простор у том региону.

Наравно, оно што регионалне организације одваја од неких већих, глобалних, то је што су оне настале на неком ужем простору, окупиле мањи број држава и као тежњу и идеју имају да поспеше развој и укажу на значај тог региона у политици, економији и свим другим областима. Такве организације су бројне. Од северне Европе до југа Африке и од западне обале Америке, преко Атлантског океана и Азије па до Јапана настају регионалне организације различитог типа које су повезале одређени број држава тог региона у један јединствени систем са посебним органима и процесом доношења одлука.

Управо изградња региона и регионалних организација је такође различита и значајна и биће јој посвећено више пажње у наставку рада. Неки региони и регионалне организације су настали утицајем великих сила, неки спајањем на пољу историје и језика, неки војним заједничким деловањем, неки су настали повезивањем економија и стварање заједничке валуте, неки еколошким потребама итд. Регионално организовање настало је као процес цивилизацијског развоја и указало је на потребу наднационалне сарадње држава чланица ради решавања бројних проблема. Данас је глобализација захватила све поре друштвеног, политичког и економског живота и сви проблеми које је она донела са собом се могу решити искључиво заједничким деловањем и утицајем, а не изолацијом и одбијањем међународне регионалне и глобалне сарадње.

Управо посматрајући данашњи свет може се закључити да је тај свет једна мешовита кохезија међународних и регионалних организација. Готово да нема места на планети које није заокружено неком регионалном организацијом. Занимљиво је што су то најчешће организације политичког, војног или економског карактера, што значи да су се готово све државе света одрекле потпуне независности у тим најважнијим и најбитнијим пољима политике и препустиле своју сувереност неком вишем нивоу одлучивања. Често се истиче како је данас свет једна глобализована машинерија која

иде у све већу глобализацију до коначног заокруживања и потпуне једнакости и непостојања разлика, међутим, пре би могло да се каже да смо сведоци све чешћег повезивања на регионалном нивоу који дели карту света на одређена политичка подручја и регионе засноване на посебном језику, традицији, култури, цивилизацијском ступњу развоја и који ће играти значајну улогу у будућности и потенцијално преузети тај примат националним државама и глобалном свету на чијем челу би била нека светска влада.

3.1. Историјат и карактеристике регионалног организовања

Као што сам већ истакао, сам историјат регионалног организовања има своје далеке историјске корене. Од настанка цивилизације какву познајемо, људи су се окупљали најпре у племена, а затим у неке видове држава и на тај начин показали колико заједништво доноси самој безбедности појединаца. На том основу почела је и сарадња између првих племенских заједница и држава. На тлу Месопотамије настају први градови-државе који се организују по том неком прадржавном облику. Између њих се успостављају односи и везе али долази и до сукоба. Сумери, Вавилонци, Асирци, Акађани и други народи који су овладавали овим простором су улазили у различите односе са другим народима и на тај начин формирали одређену безбедносну структуру. Међутим, она је била нестабилна. Учестале нестабилности биле су изазиване племенским сукобима и пљачкама које су резултирале честим нестанком старих владајућих цивилизација, што је затим резултирало настанком нових.

У исто време, градови-државе се оснивају и у бројним другим деловима света. Свакако најзначајније место и како се често истиче колевка европске цивилизације, било је југ Балканског полуострва где се досељавају четири хеленска племена из Мале Азије и формирају прве *полисе*. Ове прадржавне творевине су понеле епитет претече модерних држава јер су у себи садржале неке основне елементе који карактеришу данашње схватање државе. Имале су своју територију, своје становништво, своју власт. И поред тога чести су аутори и радови који оспоравају овим грчким градовима-државама епитет претече модерних држава. Истиче се како су *полиси* били неорганизовани, без закона, права, система власти итд. Међутим, не може се оспорити да су у оквиру грчких *полиса* и захваљујући њима настале ограђене области опасане зидинама које су имале своје становништво и своју власт која се разликовала од становништва и власти других таквих градова-држава. У оквиру њих настају прве идеје безбедности становништва и територије, власти, политичког система и политичког живота итд. Оно што долази са *полисима* јесте и идеја организовања и уједињавања више мањих градова-држава у један савез и борбу против заједничког непријатеља.

На тај начин, државе улазе полако у регионалне савезе далеко пре настанка самог термина регионалног повезивања и окупљања. Најбољи пример оваквог савезништва јесте Грчко-персијски рат, а затим и Пелопонески рат. Две водеће суперсиле тадашњег хеленског света ујединиле су се у борби против заједничког непријатеља. Са једне стране аутократска и војничка Спарта, а са друге стране демократска и просветитељска Атина, стављају по страни своје несугласице и спорове и улазе у регионални савез да би се одупреле далеко надмоћнијем непријатељу. Након победе у том рату, сарадња није настављена, савезништво је пукло и поделило регион хеленског света на два табора – спартански и атински. Деценијама су се подизале

тензије, уводиле економске блокаде и деценијама је долазило до ситних чарки док све није достигло врхунац у Пелепонеском рату између два регионална савеза, спартанског и атинског. Управо бих ова два регионална савеза издвојио као почетак првих регионалних организација, организовања и настанка посебних региона. Ова слика са тог микрокосмичког хеленистичког света, у претходном веку пренела се на макрокосмички ниво у периоду Другог светског рата и Хладног рата који је уследио. Наравно, актери су били другачији. Уместо Спарте и Атине и њиховог савезништва у борби против Персије, имали смо САД и СССР који су заједно умарширали у Немачку и срушили Хитлерову власт. Након тога, дојучерашњи савезници су ушли у тихи рат и поделили свет на два система – капиталистички и комунистички. Све то указује да су праксе деловања држава непромењене већ миленијумима и да је принцип деловања исти.

Регионално повезивање и организовање у том периоду, периоду античке историје, било је као што се да приметити пре свега војног и политичког карактера. Ради заштите територија и безбедности становништва, државе су улазиле у војне и политичке регионалне савезе и на тај начин испуњавале државне циљеве али и циљеве владајућих династија и саме власти каквог год облика да је она била. Како је историја ишла својим током, тако су се и мењале државе, народи, религије и сл. Настају прве велике империје и царства попут Хеленског царства Александра Македонског, Римског царства из којег настају Западно и Источно римско царство (Византија), затим османских освајања итд. Тај период није био период неког већег регионалног организовања као предимперијално доба из разлога што више није било мањих и слабих субјеката. У таквим условима мањи субјекти су прилазили великим силама и потчињавали им се у виду сатрапа, колонија, вилајета и других административних јединица. Таква империјална деловања су ограничила дотадашње војне и политичке организације и савезе, међутим, утрле су пут за повезивање на неким другим пољима сарадње, а пре свега на пољу економије и привреде.

Развојем модернијих видова држава попут Енглеске, Француске, Напуља, Шпаније, Португала, Турске империје, Руског царства итд. трговина и економија почињу да играју све већу улогу у односима између држава. Из тог разлога почиње и њихово повезивање у том правцу. Са једне стране економисти су истицали значај изолационистичке политике и политике одбацивања економских унија и савеза, док су други економисти позивали на економско повезивање и отварање тржишта. Међутим, и поред овог дуализма у економској теорији у политичкој стварности крајем 14. века на тлу средње и северне Европе долазили до настанка трговачке и економске уније познате под именом Ханзеатска лига. Овај економски савез настао је повезивањем трговаца и трговачких цехова из различитих држава и градова-држава тадашње Европе. Значај Ханзеатске лиге није био велики тада колико је његов утицај јак данас. Ова економска и трговачка унија утрла је пут свим будућим економским организацијама до данашњег дана и показала како сарадња у том пољу доводи до бољитка живота самог становништва.

Такође, у међувремену је дошло до указивања на то да се безбедност становништва може угрозити и другим деловањима и опасностима. Војни напад, сукоби, ратови и оружје су остали главни изазов, ризик и претња по безбедност државе и становништва, међутим то сада постају и економска деловања и санкције,

интервенција у унутрашње послове држава чланица, социјална нестабилност, болести, сиромаштво итд. (Кнежевић, 2002). Поред тога и сам референтни објекат безбедности се променио. Сада, поред државе као јединог референтног објекта безбедности, имамо и појединца, друштво, животну средину итд. Из свих ових разлога почела су и регионална повезивања у том смеру која ће довести до регионалних организација у модерном смислу те речи.

19. век био је век када су настале прве модерне међународне организације, када је дошло до сарадње у различитим пољима – од политике до екологије. Овај век био је век који је довео до Бечког конгреса и равнотеже сила у Европи након пада Наполеона, век када су се водили велики ратови, од Наполеонових, преко Кримског рата, па до ратова са Турском. На тим конгресима и конференцијама настајале су прве регионалне и међународне организације које су имале сврху да реше економске, социјалне и друге проблеме као и територијалне спорове након сукоба и ратова који су обележили тај век. Од Дунавске комисије, преко Светског поштанског савеза, Међународне телеграфске уније и железничких унија, па све до Лиге народа прошло је неколико деценија и дошло је до великих промена. У том периоду настале су међународне и регионалне организације које су повезале државе на различитим пољима и олакшале њихову сарадњу. Све то кулминирало је првом кровном организацијом – Друштвом народа. Наравно, осим тога, не треба занемарити ни прве политичке и филозофске идеје о повезивању држава у неке видове савеза које настају век – век и по раније, у 18. веку. „Аутори из XVIII века, опат Сен Пјер и Имануел Кант виде у стварању слободног савеза држава начин да оне пређу из стања рата у стање права и мира. Ови пројекти за трајни мир предвиђају и инспиришу удруживање држава у савремено доба.“ (Гирић, 2008, стр. 193).

Ослањајући се на све те идеје настале у 18. и 19. веку, као и на регионалне организације настале у том периоду, настаје и Друштво народа или Лига народа. Друштво народа настаје у сумраку Првог светског рата. На Париској мировној конференцији усваја се предлог америчког председника Вудроа Вилсона о оснивању једне врховне међународне организације која ће окупити суверене државе у један наднационални глобални савез и омогућити да свет након Великог рата, као најкрвавијег рата у дотадашњој људској историји, постане свет мира и благостања. Циљ организације је био да овакве сукобе у будућности спречава и решава. Лига народа је постала прва организација таквог типа и у периоду свог постојања успешно је решила неке проблеме, спречила сукобе, донела битне акте и документа која су се тицала разоружања, утицала је на решавање бројних државних и друштвених проблема и на тај начин утрла пут новој организацији глобалног карактера која настаје након Другог светског рата – Уједињеним нацијама. Уједињене нације, организација наследница Лиге народа, поучена не толико успешним деловањима њене претходнице успела је да успостави нови организациони систем и донесе нека обавезујућа правила за све државе чланице. У почетку број чланица је био око 50, међутим, како је време одмицало, број се повећавао и чланство у Уједињеним нацијама данас је један од основних показатеља државне независности и државног постојања.

Ове две организације су поред окупљања држава под своје окриље ставиле и бројне међународне и регионалне савезе, уније, синдикате и организације различитог типа. На тај начин је створен један кохерентан систем који је доносио колективне

одлуке када год је то било потребно. Лига народа и Уједињене нације су послужиле као репер другим организацијама, пре свега регионалним, како да организују тела и органе организација, како да доносе одлуке и раде на остваривању својих циљева. И у међуратном периоду, али поготово након Другог светског рата и у периоду Хладног рата, настају бројне регионалне организације са различитим циљевима. Неке су биле политичког, неке војног, неке економског или неког другог карактера, али су све покушавале да поспеше развој одређеног региона у оквиру којег су настале.

Континент који је највише утицао на идеју стварања регионалних организација након Другог светског рата био је европски континент. Државе европског копна су схватиле како је територија која је највише уништена двама претходним ратовима управо била европска територија. Из тог разлога, како би спречиле будуће сукобе и ратове на европском простору, државе пре свега западне Европе крећу у економско и политичко повезивање и стварање јединственог простора који ће спречити нове сукобе и ратове и угасити дотадашња непријатељства између суседних држава. Следећи европски простор, а под утицајем САД-а, настају и прве такве организације у капиталистичком свету централне Америке, а затим се такав процес шири на Латинску Америку итд. Јако брзо целокупна карта света постала је мапа регионалних и наднационалних организација која је под своје окриље окупила различите државе са различитим циљем. Као најуспешније организације могу се истаћи организације и уније настале на тлу западне Европе, док су оне које највише одударају од таквог западноевропског репера регионалне организације настале на тлу Азије.

Такође, јако битан сегмент којим бих се овде позабавио јесте сама идеја регионалног организовања. Овакав начин организовања одскаче од других сличних облика. Под регионалним организовањем и стварањем региона подразумева се настанак неке организације, било ког типа, која ће у своје чланство окупити различите државе, која ће за основни циљ имати бољитак региона и довести мир и просперитет у исти. Наравно, нису увек такве организације настајале услед сукоба и ратова и није им увек најважнији и основни циљ мир и просперитет региона. Нека подручја су места на којима се сукоби нису одвијали годинама, па и деценијама. Међутим, и поред тога, мир је једино стање које ће омогућити остваривање свих других циљева било које организације било ког типа. Из тог разлога и у мирним и у турским подручјима регионалне организације теже миру и просперитету тог региона. Поред тога, специфичност и карактеристика регионалног организовања јесте да у чланство улазе државе региона, најчешће суседне државе, што значи да овакве организације немају велико чланство и велики број држава чланица. Са постојањем или без постојања њихвих међусобних сукоба и трвења, све оне улазе у један регионални савез како би се тих сукоба и трвења решиле или спречиле избијање истих у будућности. Избијањем сукоба између држава, ремети се целокупни регион и то има утицај на све околне државе као и на оне које у том сукобу, био он политичког, војног, економског или неког другог карактера, учествују. Поред тога што у регионално организовање улазе државе чланице региона и што ширина оваквих организација није иста и велика као код глобалних, структура и деловање организација на глобалном и регионалном плану су исте или сличне. Осим тога, регионалне организације се баве неким аспектима и темама који су од изразитог значаја за сам регион и ту настаје основна разлика међу њима. Неке регионалне организације се оснивају ради удружене борбе против тероризма, неке ради стварања заједничке валуте и економског напретка, неке се удружују ради

решавања социјалних или еколошких проблема али циљ им је исти, решавање постојећих проблема тог региона (самим тим јачање безбедности појединаца и држава) и његов напредак.

Овде бих се позабавио и самим настанком региона и регионалних организација. Као што сам навео, регионалне организације настају на различите начине. Од самог региона зависи колико је нека тема битна за његов развој и напредак. Поред тога, велику улогу имају и спољни фактори, као и неки унутрашњи. Професор Ајзенхамер истиће три основна начина на која настају региони, а затим на основу саме изградње региона може се говорити о настанку регионалних организација:

1. Изнутра ка споља – овде је фокус на неким унутрашњим факторима који повезују народе и државе тог региона, попут историје, језика, религије, културе итд.
2. Споља ка унутра – овим начином се истиче значај спољних фактора и утицаја који имају одлучујућу улогу у формирању неке регионалне целине, попут утицаја и интервенције великих сила, услед геополитичких међа и граница и сл.
3. Изградња региона – на регионе и регионалне организације се гледа као на друштвени конструкт који се пројектује у складу са географским карактеристикама (Ајзенхамер, 2020).

На основу свега овога може се закључити да су региони и регионалне организације друштвени конструкти који се оснивају на различите начине, који имају посебан и другачији положај од неких ширих и глобалних организација и који доприносе напретку држава чланица и целокупног региона. У наставку бих посебан акценат ставио на европске и евроатлантске организације као најуспешнији и најчвршћи облик организовања и на регионалне организације азијског типа које се по много чему разликују од европских и других организација, са једним посебним системом и идејама које су се развијале вековима кроз специфичности азијског континента.

3.2. Евроатлантске регионалне организације

Европа, континент који важи за колевку историје, културе, цивилизације и модерности, представља и континент који је на најбољи могући начин показао како сарадња између држава може довести до мира, стабилности и просперитета. До тренутка појаве првих регионалних повезивања и организовања, европски континент, пре свега његов копнени део, био је континент који је важио за најсуровији и најкрвавији простор на целом свету. Далеко од тога да се сукоби и ратови нису водили и на другим местима, али суровост европских сукоба и њихова размера показали су колико су мир и просперитет били неопходни за тако измучен континент.

Од настанка првих државних творевина па све до Другог светског рата, сукоби између држава били су основна карактеристика европског континенталног простора. Кривица можда лежи и у самој бројности становништва, измешаним религијама, богатству држава овог простора итд, међутим, након свега тога била је неопходна радикална промена. Ратови, револуције, болести, глад, сиромаштво, геноциди итд. нису заобишли Европу. Како не би ишли дубоко у историју, довољно је само се осврнути на

Тридесетогодишњи рат, Француску револуцију, револуције у Енглеској, Наполеонове ратове и освајања, протестантско-католичке сукобе у Немачкој и Француској, бројне националне револуције 1848. године, балканске ратове, Први и Други светски рат, епидемије куге и колере, верске ратове, најезде других ваневропских народа итд. па је и то довољно да покаже колико је била велика опасност живети на европском континенту.

Међутим, велика промена уследила је управо окончањем најразорнијег рата у историји човечанства – Другог светског рата. И поред сличних тежњи након претходног Великог рата, тек је крајем Другог светског рата дошло до правог европског регионалног окупљања и повезивања (Даниловић, 2012). Такво повезивање је успело да реши највећи ривалитет у историји европског простора, а то је ривалитет Немачке и Француске. Још од коначног уједињења Немачке 1871. године, па и у процесу самог уједињења, а онда све до настанка европских регионалних организација, сукоби са Француском били су учестали. Француска је знала да ће уједињена и јака Немачка бити њена једина реална претња по контролу Европе све до руских граница, из тог разлога је сукоб са Прусском био неизбежан. Међутим, пруске (немачке) трупе 1870. и 1871. године опкољавају Париз и стављају га у оперативно окружење. На тај начин почело је исрпљивање ресурса француске престонице и учестало бомбардовање. Деблокада није била могућа. У таквој ситуацији Француска пристаје на преговоре и признаје Немачку као независну и територијално уједињену државу. Од тог тренутка ривалитет постаје још јачи. Почињу колонијалне прерасподеле као и Немачка тежња за ширењем и добијањем нових територија. Француска и Немачка стају у два супростављена тора и све то води у Први светски рат. Овај рат који је настао као последица ривалства великих сила и колонијалне прерасподеле али и прерасподеле односа снага на Балкану сматрао се најразорнијим у историји, истицано је како је тај рат крај свих ратова и дат му је епитет великог рата. Међутим, услед понижења у рату, међу немачким народом јача буђење националне свести и потреба за осветом. Било је то идеално тле за долазак Националсоцијалистичке партије и Адолфа Хитлера на власт. Тада је свет, потпуно неочекивано, ушао у рат који је у сваком смислу надмашио онај вођен од 1914. до 1918. године.

Окончањем овог рата, падом Берлина и обележавањем нацистичког режима као одговорног за овај рат, немачки народ је поново доживео пораз. Овог пута, поучени историјским искуством Немци нису кренули у предузимање сличних акција као пре две деценије, већ постају народ који прихвата нови систем, нова правила игре и народ који сада живи у држави распарчаној на два дела, источни и западни. У таквој ситуацији, целокупна немачка јавност и целокупно грађанство, носећи осећај одговорности за геноциде и покоље из претходног рата, крећу у процесе европске сарадње и одбацивање агресивних и националистичких идеја што утире пут првим регионалним организовањима на тлу Европе.

Управо тада створени су предуслови за коначно измирење европских народа и њихову међусобну сарадњу. Како немачки, тако и француски али и сви други народи европског простора почињу да схватају како су мир и просперитет једини пут који ће довести до њиховог опстанка и који ће обрисати трагове прошлости (Даниловић, 2012). Као најбољи начин да до тога и дође изабран је начин регионалног повезивања и међусобне сарадње и то пре свега на пољу економије и привреде. Државе девастираних

економија и привреда су управо у регионалном повезивању виделе решење тог проблема. Из тог разлога настају и претече данашње модерне Европске уније и утире се пут за регионалну сарадњу на тлу западне Европе. Оно што је посебно дало ветар у леђа овим идејама јесте постојање новог заједничког непријатеља у виду Совјетског Савеза. У тој ситуацији, државе западне Европе кренуле су у повезивање на свим пољима ради одбране од велике комунистичке државе на истоку Европе.

Још у току самог рата настаје прва регионална организација на тлу западне Европе. Била је то економска унија земаља Бенелукса. Ова организација носила је име Царинска унија Бенелукса и чинили су је Белгија, Холандија и Луксембург. Овим савезом оне су у јеку Другог светског рата покушале да реше међусобне проблеме у економији и привреди који су били изазвани самим ратом и на тај начин су потпуно несвесно отвориле пут за даљу и ширу интеграцију западноевропског простора. Повезивањем економија ових трију држава дошло је до њиховог заједничког деловања на том пољу и на тај начин је покушан далеко лакши излазак из будуће послератне кризе коју су политичке елите ових земаља предвиделе. Међутим, неких конкретнијих резултата није било. Ове три државе су биле територијално мале, њихове економије сразмерно мале њиховој величини, па из тог разлога до неког ширег утицаја и значаја није дошло. Са друге стране, земље Бенелукса су заправо утрле пут будућем европском организовању и ова Царинска унија Бенелукса управо у томе има највећи значај, далеко већи од неких конкретних економских и привредних резултата до којих је довела.

Одмах по окончању рата политичким елитама држава западне Европе било је јасно да се мора кренути у процесе дубље и шире интеграције. Осим тога, у том периоду Черчил је чувеним говором спустио гвоздену завесу између двају светова, комунистичког и капиталистичког. Свет је ушао у Хладни рат и потенцијални нуклеарни сукоб, а земље западне Европе добиле су заједничког непријатеља – Совјетски Савез. То је било погодно тле за формирање првих ширих политичких, војних и економских регионалних организација.

За прву значајнију организацију регионалног типа која је основана на тлу западне Европе након Другог светског рата узима се Европска заједница за угаљ и челик. Ова организација била је плод и идеја француског министра спољних послова – Роберта Шумана, човека који је покушавао да спречи било какав будући сукоб између француског и немачког народа. У том тренутку у Европи су постојале две струје. Прва, која је тежила освети и жестокој будућој изолацији Немачке и немачког народа као одговорног за два разорна рата у претходних неколико деценија и друга, која је покушала да немачки народ интегрише у демократске процесе и трансформише у један нови систем међусобних односа успостављен након рата који би интеграцијом и сарадњом довео до будућег мира на тлу западне Европе. Како и у целој Европи тако је и у Француској постојала та дуалистичка ситуација. Роберт Шуман био је представник оне друге, интеграционистичке струје, и покушао је дубљом и широм интеграцијом да Немачку веже за Француску и тако спречи будуће осветничке ратове и сукобе.

На тај начин, његовим деловањем и утицајем, настаје прва значајнија регионална организација на тлу западне Европе, а то је била Европска заједница за угаљ и челик. У Паризу 1951. године, Западна Немачка, Италија, Француска и три земље Бенелукса потписују Уговор о Европској заједници за угаљ и челик којим почиње прва заједничка

сарадња на пољу привреде између горе наведених земаља. Оснивањем организације покушана је контрола производње угља и челика као две најбитније компоненте за производњу оружја и муниције. Тим потезом, интегрисане земље имале су контролу над производњом ових ресурса и на тај начин су идејни творци организације покушали да спрече било какав ревизионизам, поготово када се узме у обзир да су у заједницу интегрисали до јуче непријатељске државе – Италију и Немачку (Даниловић, 2012).

Успешна сарадња на пољу производње угља и челика отворила је пут даљој, дубљој и широј интеграцији. Из тог разлога 6 истих земаља проширује своју интеграцију и на једном од најзначајних поља по опстанак држава у том тренутку, а то је било поље нуклеарне сарадње. Тако настаје ЕУРАТОМ, односно Европска заједница за атомску енергију. Поред тога, 6 држава чланица Европске заједнице за угаљ и челик, услед успешне сарадње у тој грани привреде, одлучује да пође у даљу интеграцију других економских и привредних грана. Тако настаје и Европска економска заједница. ЕУРАТОМ и ЕЕЗ настају у Риму потписивањем Римских уговора 1957. године и тада отпочиње права економска и привредна европска сарадња која ће кроз деценије даљег постојања прерасти у једног од најмоћнијих актера на светској геополитичкој карти (Даниловић, 2012).

Од тог тренутка, од те 1957. године, чланице ових трију организација су успеле да за кратко време превазиђу неке основне проблеме који су постојали и који су били изазвани претходно окончаним сукобом. Међутим, тада се десило нешто што до тог тренутка није било одлика овог простора. Сарадња се наставила на готово свим пољима и постала је још приснија и јача. До ових трију организација често смо били сведоци распада таквих колективних система доношења одлука на пољу економије, привреде и политике. Овај пут точак историје кренуо је у супротном смеру. Схвативши значај међусобне регионалне сарадње као један од кључних фактора за опстанак европског континента и спречавање новог сукоба, политичке елите 6 држава оснивача настављају интегрисање (Даниловић, 2012). Већ 1965. године долази до сједињавања свих органа Европске економске заједнице, ЕУРАТОМ-а и Европске заједнице за угаљ и челик. Овом интеграцијом настаје организација која ће тридесетак година касније бити преименована у Европску унију. За све то време радило се на интензивнијој сарадњи на пољу економије. Долази до укидања унутрашњих тарифа и царина и формирања заједничког царинског система према трећим земљама. Поред тога, јача и монетарна сарадња оснивањем Европског монетарног система који свој врхунац добија деведесетих година 20. века формирањем евра. У то време јача и политичка сарадња између земаља чланица. Настају политички органи који доносе заједничке унутрашњополитичке и спољнополитичке одлуке. Европска заједница почиње да делује јединствено на глобалном нивоу по питању спољне политике, економије, финансија итд. Такође, број чланица је енормно порастао. Са почетних 6 тај број се кроз неколико таласа проширења повећао на 27 држава чланица. У почетку то су биле државе западноевропског политичког простора, међутим, падом комунизма и успостављањем демократских режима у земљама бившег комунистичког блока, интеграција се шири према руским границама. О успеху саме организације говори и податак да је у својој вишедеценијској историји организацију напустила само једна држава – Велика Британија. Овај историјски преседан се догодио тек 2016. године у периоду јачања антимиграционистичких партија, националних тенденција и одбацивања наднационалне сарадње. До тада Европска унија није изгубила ниједну државу чланицу

и број чланица се повећавао из деценије у деценију. Највећи талас проширења догодио се 2004. године када у Европску унију улази 10 држава и то претежно бившег комунистичког политичког и идеолошког простора. И данас, поред бројних проблема са којима се суочава, Европска унија представља најуспешнији пример регионалне организације на свету. Бројне државе европског континента укључујући и Србију налазе се на европском путу отварања поглавља (кластера) и као један од најважнијих спољнополитичких циљева у својим уставима и стратегијама националне безбедности наводе чланство у овој регионалној организацији.

Наравно, није једино Европска унија носилац успешне и готово нетакнуте сарадње на евроатлантском простору. Велики значај, велико јединство и велику моћ показује и Организација Северноатлантског споразума, далеко познатија као Северноатлантска алијанса или НАТО савез. Оно што представља кључну разлику између НАТО савеза и Европске уније јесте да је НАТО савез пре свега војна алијанса САД-а и европских држава, док Европска унија представља регионалну организацију економског и политичког изгледа. И поред покушаја да се у оквиру ЕУ оснују посебне војне јединице које би могле да парирају НАТО алијанси, до тога никада није дошло. Међутим, трзавице између ових двеју организација су све значајније и веће, па су самим тим све гласнији позиви о формирању посебних безбедносних снага Европске уније и одбацивању сарадање са Северноатлантском алијансом.

НАТО је настао пре свега као одговор на спуштање ткз. гвоздене завесе између комунистичког и капиталистичког света након Другог светског рата. Овим догађајем дојучерашњи савезници у борби против нацистичке и фашистичке идеологије нашли су се на супротним странама. Једна група држава окупила се око Сједињених Америчких Држава и формирала капиталистички блок, док се друга група окупила око Москве и Совјетског Савеза и формирала комунистички блок. Европа је фактички била подељена напола и граница се од скандинавских држава спуштала преко подељеног Берлина и подељене Немачке све до Балкана. У таквој ситуацији западноевропске државе су одмах посегнуле за формирањем војног савеза који ће штити државе чланице од комунистичких акција и потенцијалне агресије Совјетског Савеза.

Постоје два фактора која су утицала на настанак ове регионалне организације: Северноатлантски споразум и Корејски рат. 1947. године Велика Британија и Француска у страху од потенцијалног немачког ревизионизма али и совјетског напада потписују војни споразум којим се обавезују на узајамну војну подршку у случају таквог деловања горе наведених држава. Већ наредне године, 1948. овај савез је проширен на земље Бенелукса и тако настаје Западна унија. Међутим, земље чланице Западне уније су се још увек осећале угроженим. Једина држава која би могла да им обезбеди сигурност биле су Сједињене Државе. Из тог разлога крећу разговори о војном савезу са овом прекоокеанском силом и то резултира потписивањем Северноатлантског споразума 1949. године у Вашингтону. Овај споразум нису потписале само САД и државе Западне уније (Француска, Велика Британија, Белгија, Холандија и Луксембург) већ и Канада, Италија, Португалија и три скандинавске земље: Норвешка, Исланд и Данска. Споразумом није дошло до настанка НАТО алијансе у данашњем облику. Северноатлантски споразум је пре свега био неки вид војног споразума о међусобној подршци у случају напада СССР-а или ревизионистичке политике Немачке према неким државама чланицама и органи организације тог типа

нису ни били на видику. Ипак, тада на сцену ступа други фактор, а то је Корејски рат. Био је ово први већи сукоб између комунизма и капитализма након Другог светског рата. У овом сукобу СССР је показао своју снагу и аспирације што је утицало на политичке лидере западне Европе и САД-а да се далеко јаче повежу и заједнички одбране од претње са истока. Из тог разлога настаје Организација Северноатлантског споразума, односно НАТО савез.

Као што јој и име каже, темељ организације је управо Северноатлантски споразум. Специфичност саме организације је управо у томе што је ово први значајнији војни савез настао након најразорнијег рата у историји. Поред тога, он је био слика и прилика борбе против комунизма и први војни савез који ће тако отворено стати насупрот комунизму и његовом ширењу по Европи и свету. Такође, значај САД-а је прилично велики. Иако сам НАТО почива на једнакости држава чланица, несумњиво је да је од његовог оснивања до данас утицај Сједињених Америчких Држава био пресудан на деловање саме организације. Као главни стожер борбе против комунизма, НАТО савез се показао као кључни геополитички фактор сузбијања комунизма и деценијама се супростављао различитим левичарским групама које су се бориле за успостављање комунистичког друштвеног и политичког система у њиховим матичним државама.

Ипак, кроз историју, сама сврха овог савеза се мењала. Званично, деловање организације је било засновано на заједничком колективном одговору у случају напада на неку од држава чланица овог војног блока. НАТО савез и поред званичног задржавања такве политике полако почиње да се окреће деловању изван тих оквира. Увођењем најпре у теорију, а затим и у праксу, идеја превентивног деловања и хуманитарних интервенција, НАТО савез почиње да делује далеко изван свог статута и правила рада. Долази до војних интервенција и деловања НАТО савеза на тлу земаља које нису угрозиле његове чланице (што је у супротности са самим статутом овог савеза), од нелегалног бомбардовања Југославије, преко Ирака, Сирије па све до Украјине данас. Деловања су била различита. У неким случајевима то је било директно војно мешање и коришћење свих војних ресурса ове организације (попут деловања у Југославији), док је у другим ситуацијама деловање било у виду слања наоружања, обуке итд. Сам опстанак организације није пољуљан ни падом комунизма и Варшавског пакта. Варшавски пакт, настао као противтежа НАТО алијанси, распао се падом комунизма и нестало са геополитичке карте. И поред очекивања да ће се и НАТО расформирати јер је његова улога у униполарном свету постала сувишна, то се није догодило. Опстанак организације омогућен је њеним оживљавањем и директном интервенцијом у Босни и Херцеговини и Југославији. Тим сукобима, НАТО је успео да оживи и нађе своју улогу у новој расподели моћи која је настала падом комунизма и распадом СССР-а. Сада се НАТО бори против тероризма, угњетавања националних мањина, бави се сузбијањем утицаја Русије и Кине и то показује његов значај у новој прерасподели моћи.

Као и у случају Европске уније, тако је и ова организација прошла кроз неколико фаза проширења њеног чланства и то је довело до тога да се војна моћ савеза знатно увећала. Највећа проширења НАТО доживљава крајем 20. и почетком 21. века, управо у периоду када се државе централне Европе и Балкана ослобађају дотадашњих комунистичких система и прелазе у капитализам. Желећи да се склоне од Москве,

државе од Пољске, Чешке, Словачке и балтичких земаља па то балканских земаља попут Хрватске, Албаније и Црне Горе постају делови овог војног блока и на тај начин у потпуности мењају своју спољнополитичку оријентацију. Ово је довело до нове опасности која се осетила тек отпочињањем 21. века. До тада, слаба Русија није ни имала могућност да се супростави даљем ширењу НАТО савеза ка њеним границама, међутим, ситуација се из корена мења у периоду 2000-тих када Руска Федерација стаје на ноге и почиње да се брани од таквог ширења. Одбраном Лукашенковог режима у Белорусији, интервенцијом у Грузији и Молдавији и војном интервенцијом у Украјини, Руска Федерација је показала колико јој смета даље ширење НАТО база ка њеној граници и колико на даља проширења савеза (попут потенцијалног чланства Украјине у Северноатлантској алијанси) неће бити гледано благонаклоно.

Оно што је специфичност евроатлантског регионалног организовања је управо најбоље приказати на примеру ових двеју организација. Европска унија и Организација Северноатлантског споразума су организације које имају изузетно велики суверенитет над државама чланицама. Управо то је нешто што разликује евроатлантско организовање од регионалних организовања у другим деловима света. Често се на евроатлантске организације, а поготово на Европску унију, гледа као на посебне субјекте међународне политике са њиховим сувереним одлукама и деловањима у односу на државе чланице тих организација. Такво деловање је наравно сметало неким државама чланицама и неке од њих су на различите начине покушале да се истргну од таквог утицаја регионалних организација. НАТО се неколико пута суочавао са тежњама појединих чланица да смање превелику сувереност органа организације и превелик утицај који је сам савез поставио. Најпознатији пример је свакако Француска која је стопирала своје чланство у организацији и одбила да учествује у раду исте јер је владајућа елита у тој држави, предвођена Де Голом, желела да истргне Француску испод америчке чизме и омогући потпуну независност и сувереност те земље. Сличне ситуације дешавале су се неколико пута у вишедеценијској историји Европске уније, што је кулминирало управо изласком Велике Британије из ове организације.

Наравно, ови радикални потези појединих држава у односу на регионалну организацију којој припадају били су продукт времена и политичких прилика. Јачањем националистичких и суверенистичких снага услед различитих околности долазило је до отпора регионалним организацијама и покушаја смањивања њиховог утицаја на деловање и политику независних и суверених држава. Међутим, и порет тога, евроатлантске регионалне организације су опстале и успеле да ојачају своју наднационалну моћ. Јако мало је недостајало да 2004. дође до усвајања Предлога Уговора о уставу за Европу који би био увод у даље федерализовање и настанак једне велике европске државе по угледу на САД. Ипак, овакав предлог није усвојен, одбијен је на референдуму у Француској и Холандији. У Француској је предлог одбијен са преко 55% гласова, док је тај проценат у Холандији био већи и износио је чак 61%. Међутим, поред одбијања овог предлога и његовог суспендовања, преговори су настављени па је све то кулминирало усвајањем Лисабонског уговора који је успео да унесе новине и додатно смањи сувереност држава чланица у односу на саму Европску унију. Све ово указује да и поред јаког отпора појединих политичких струја, државе чланице Европске уније и НАТО савеза ипак потпадају под снажан утицај кључних органа ових организација и поставља се питање колико је њихов суверенитет заправо заштићен. И ЕУ и НАТО свој настанак и своје постојање заснивају на идеји одбране

суверености држава чланица и њиховом просперитету на свим пољима у будућности, међутим, постоји опасност да се иза оваквог деловања заправо крије тежња ових организација да крену у дубљу и јачу интеграцију и да постепено угуше суверенитет независних држава које су добровољно ступиле у њихово чланство.

3.3. Регионалне организације азијског типа

Азијски континент и азијски политички простор одишу својим посебним карактеристикама, својим посебним историјским развојем и идејама тог развоја. Овај континент показује шареноликост свог простора и указује на мешавину различитих идеја, култура, цивилизација, религија итд. (Beeson, 2005). На основу свега тога заснивају се и настају све азијске регионалне организације, а с обзиром да се овај континент разликује у потпуност својом специфичношћу од осталих, слично је и са међународним и регионалним организацијама. Регионалне организације азијског типа су бројне, обухватају готово цео азијски простор и продукт су послератног времена и једне модерности која је захватила целокупну земаљску куглу након окончања Другог светског рата. Оне настају у жељи развоја и просперитета различитих области азијског политичког простора и под утицајем успешног деловања њихових парњака са, пре свега, евроатлантског простора. Ослањајући се на успех Европске економске заједнице, НАТО савеза, Организације америчких држава и сл. државе у Азији крећу сличним путем како би омогућиле сопствени напредак и напредак региона којем припадају (Beeson, 2005).

Азија је историјски одувек била простор на којем су се мешале различите цивилизације, традиције и културе. Међутим, све до 20. века таква мешања су била пре свега у оквиру великих царстава, а не путем међународне сарадње и међународних организација. Кроз целокупну историју азијског континента готово сваки нови век је са собом донео неко ново велико царство. Од предантичких царстава попут Асирског и Вавилонског, преко Персије и Александра Македонског, бројних царстава индијског народа, затим Римског и Монголског царства а након тога и првих колонијалних господара попут Велике Британије, Француске, Шпаније и Холандије па до Јапанског царства, овај простор био је исцртан великим царствима и мултиетничким државама. И поред свих ових наведених, можда највећи утицај на историју самог континента има кинеска цивилизација и култура. Кинеска држава и кинески народ су оставили неизбрисив траг не само у азијској историји, већ и светској. Ширењем кинеске империје по деловима источне и средње Азије донесени су различити елементи кинеског понашања, културе и религије. Конфуцијанизам је захватио велики простор и указао на посебан кодекс понашања и опхођења према другим људима и самима себи, кинески језик је поставио стандарде за све друге језике тог простора, док су кинеска традиција и историја показале колики је значај азијског континента и да се цивилизација није завршавала на границама Римског царства и других европских империја.

Управо ова велика царства поставила су темељ сарадње између различитих народа, култура и цивилизација. Ретко где као на тлу Азије је долазило до таквих међунационалних мешања и међунационалног живота, а томе су понајвише допринела велика царства. Народи Азије у оквиру великих и пространих царстава навикли су на суживот са другим народима и традицијама и из тог разлога далеко лакше кренули у

међународну сарадњу по питању регионалних организација. Далеко од тога да су ти народи волели тај покорнички и потлачени живот, али се такав живот увукао у генетску структуру ових народа, отворио их према другим нацијама и културама и ка суживоту са њима.

Оно што је карактеристика овог простора, као и простора Африке, то је да су готово све данас постојеће државе азијског континента биле потлачене од стране европских господара све до друге половине 20. века и окончања Другог светског рата. Власт европских колонијалних господара није била страна за ове народе и након деценија тортуре и угњетавања, једна за другом, државе су кренуле у стицање независности. Од Египта па до Источног Тимора, ницале су државе за државом и тако смо добили један шаренолик политички простор који познајемо данас. Тек стицањем независности, ове државе биле су по први пут у историји спремне да крену у стварање првих регионалних организација.

Ове организације настале су на идеји послератног опоравка, мира, економског просперитета и забране мешања у унутрашње ствари других држава. Оне су засноване на идејама које су усвојене у оквиру Уједињених нација и представљале су покушај примене тих приоритетних циљева на простор Азије, простор који је могао лако да постане извор нестабилности и неког будућег светског рата. Једна за другом, настајале су организације пре свега економског карактера, али и бројне друге, које су поспешиле сарадњу у региону и утицале на одржавање мира и стабилности. Наравно, то није спречило одређене ратове и сукобе на овом простору, али до неког ширег сукоба није дошло. Сада бих се позабавио оним организацијама азијског типа које на најбољи начин оцртавају и илуструју такав тип регионалног организовања.

Једна од организација која можда и најбоље описује специфичност азијског континента јесте **Арапска лига**. Ова регионална организација показује какав је утицај ислама на простору Азије и како је то једна од најбитнијих карактеристика овог простора. Значај ове организације јесте у томе што она окупља готово све државе са већинским муслиманским становништвом и повезује их у једну кохерентну целину. Јако битне одлуке су донете у оквиру ове организације и нашле су своју примену у државама чланицама. У кризним временима, ова организација је показивала врло често потпуно јединство и на тај начин омогућила сарадњу и јединство између исламских држава. Оно што је још једна специфичност, то је да у Арапску лигу улазе и државе северне Африке и тако се ствара један муслимански коридор од Атлантског океана па све до Мале Азије.

Идеја о међународној сарадњи арапских муслиманских држава има далеко дубље корене. Неколико векова постојала је идеја јединствене сарадње између арапских народа, па чак и идеја панарабизма која је позивала на стварање јединствене арапске и муслиманске државе на простору северне Африке и Мале Азије. Међутим, до већих помака није дошло све то стицања независности и одбацивања колонијалних господара. Управо то се догађа у периоду окончања Другог светског рата, након чега арапске државе крећу у регионалну сарадњу подржане од стране Велике Британије. Неки истичу да је значај Британије био кључан за настанак ове организације, међутим, када се узму у обзир вишевековне тежње арапских народа ка међусобној сарадњи па

чак и животу у једној држави, као и британска подршка настанку Израела на тлу Палестине, оваква теза о значају Велике Британије је пољуљана.

Седам земаља учествовало је у стварању Арапске лиге: Египат, Сирија, Јемен, Ирак, Јордан (у тренутку оснивања име државе било је Трансјордан), Саудијска Арабија и Либан. Најважнији политички субјекат тог простора – Египат, покренуо је ову иницијативу и око себе окупио државе Мале Азије које су већ тада почеле да улазе у прве проблеме са јеврејским становништвом и Израелом који настаје у првим годинама након Другог светског рата. Однос снага у организацији се мењао и број чланица се повећавао. Некада велики регионални играчи попут Јордана и Сирије, замењени су Саудијском Арабијом, Алжиром и богатим арапским државама у Персијском заливу, док се број држава чланица кроз деценије константно повећавао па је са седам оснивачких чланица дошао до 22 државе чланице које обухватају пространство од Мауританије и Марока на западу до Уједињених Арапских Емирата и Кувајта на истоку, као и од Сирије и Либана на северу па све до држава источне Африке на југу, попут Џибутија, Сомалије и Комора.

Арапска лига је кроз своју вишедеценијску историју утицала на јединство и процесе сарадње и мирног решавања сукоба између арапских држава. Изазови су били бројни, ратови са Израелом, сукоби са Француском и Великом Британијом око Суецког канала, међусобни ратови између појединих држава чланица итд. али је ова организација успела да задржи снагу и јединство и омогући заједничко деловање арапских држава у том региону као и на глобалном нивоу. Ова организација показала је да је један велики регион Азије обухваћен исламским религијским концептом и да ислам игра велики улогу на азијском простору. Такође, ово је организација која је прва показала како неко политичко уређење нема апсолутно никакав значај и не игра битну улогу у самом чланству. Државе су могле да буду демократије, султанати, краљевине итд. али то није имало готово никакав значај за чланство у овој организацији. Далеко већи значај имали су исламски карактер друштва и посвећеност исламској сарадњи на простору афричко-азијске превлаке. Осим тога, овом организацијом створена је прва организација одређеног религијског концепта. И поред тога што се назива арапском, она у својој сржи има далеко више муслиманског него арапског карактера. У чланство су примљене и државе са не толико великим процентом Арапа, али са изразито исламским карактером становништва. Међутим, и ту постоје изузеци, попут Либана који има једну велику хришћанску заједницу са великим политичким утицајем у тој држави. Ипак, генерално гледано, Арапска лига је показала своје јединство, снагу и значај у арапском и муслиманском свету, повезала је државе афричко-азијског простора у једну кохерентну и недељиву целину и омогућила заједнички развој свих држава чланица ове организације. Њен значај посебно је порастао након великих нафтних ископавања и стицања великог богатства у државама попут Бахреина, Кувајта, Уједињених Арапских Емирата и Саудијске Арабије и тако је ова регионална организација додатно заживела и ојачала.

На таласу панарабизма који је успоставила Арапска лига овде треба представити још једну азијску организацију тог блискоисточног простора – **Савет за сарадњу арапских држава Залива**, односно скраћено **Заливски савет за сарадњу**. Ова организација је основана на простору Блиског истока од стране монархистичких држава исламског (сунитског) карактера. Основана је након великих криза које су погодиле

овај регион (нафтна криза седамдесетих и иранско-ирачки рат), а као нека врста противтеже једном од најмоћнијих политичких субјеката Блиског истока – Ирану. Заливски савет за сарадњу по своме карактеру пре представља унутаррегионални, тј субрегионални модел сарадње, него што се може посматрати као права регионална организација (Ајзенхамер и сар., 2014). Ипак, ова организација је кроз своју историју показала и њен регионални карактер, утицај на решавање бројних проблема и један колективни систем брзог одговора на деловање Ирана.

Заливски савет за сарадњу настаје управо у периоду сукоба између двају великих регионалних играча – Ирана и Ирака. Као реакција на тај сукоб и опасност преливања сукоба 6 држава Залива креће у формирање ове организације. Она је званично основана 1981. године и њени оснивачи су били Саудијска Арабија, Кувајт, Катар, Бахреин, Оман и Уједињени Арапски Емирати (Ајзенхамер и сар., 2014). Управо у Абу Дабију (УАЕ) ова организација је угледала светлост дана. Био је то период великих промена и потреса на овом простору. Од исламске револуције у Ирану и збацивања монархистичке власти, па преко нафтне кризе и рата између Ирана и Ирака, овај простор је постао синоним за нестабилност и будуће потенцијалне сукобе. Из тог разлог 6 пре свега монархистичких, арапских, исламско-сунитских држава је оформило организацију која ће за циљ имати заштиту горе наведених држава, али и монархистичке власти, што је можда иза кулиса и био главни циљ. Монархистичке елите, уплашене револуцијом у Ирану, плашиле су се преливања исте у њиховим државама. Формирањем ове организације створена је основа која ће у будућности бранити ове елите и њихову власт.

Иако су као циљеви регионалне организације наведени економски, привредни, историјски и културни елементи, ова организација је полако, испод жита, почела да ствара и заједничку одбрамбену сарадњу. У том циљу (као показивање моћи и јединства шиитском и персијском Ирану) одржане су и војне вежбе ових 6 држава под именом Полуострвски штит 1983. године, а само годину дана касније је формиран стални војни контингент (две бригаде по 5.000 људи) Полуострвског штита, који је јасно показао да су заливске земље уједињене у одбрани од спољног и унутрашњег непријатеља (Ајзенхамер и сар., 2014).

Оно што је можда и највећи проблем ове организације, а што је честа одлика азијског типа регионалног организовања, је то да највећу моћ и улогу у савезу има Саудијска Арабија, држава са највећим пространством и највећом популацијом међу државама чланицама. Пре свега Кувајт, али и друге земље, истицале су значај разводњавања моћи Ријада и равномерну поделу односа снага између 6 чланица. Неким мерама је то и урађено, међутим, у реалности није тако. И данас Саудијска Арабија има највећу моћ у овој организацији и готово сви важни органи, састанци, па и штаб војних снага Полуострвског штита, налазе се у Ријаду (Ајзенхамер и сар., 2014). Поред тога, у последње две деценије велики је ривалитет између заливских земаља у подршци исламистичкој организацији Муслиманско братство, што је довело до поделе у два тора, са једне стране биле су Саудијска Арабија и УАЕ, док је са друге стране био Катар. Однос захвађења кулминирао је пре само неколико година када су бројне арапске земље повукле дипломатке представнике из Катара. Услед оптужби за катарско приближавање Ирану и наводне подршке тероризму, Доха се наша изолована и Саудијска Арабија, УАЕ, Бахреин и Египат прекидају дипломатске односе са овом

земљом 2017. године. У последње две године односи су обновљени, изузев са Бахреином. Међутим, и ово је уследило након отопљавања односа између двају већих регионалних играча – Ирана и Саудијске Арабије.

И поред одређених нестабилности и сукоба међу чланицама у последње време, Заливски савет за сарадњу ипак наставља да постоји и опстаје у турбулентном моменту на тлу Блиског истока. Сама организација је економски и привредно знатно унапредила сарадњу између заливских земаља и омогућила њихов развој и просперитет. Питање моћи Саудијске Арабије, без подршке околних мањих држава је такође упитно. Ова организација је управо то омогућила Саудијској Арабији. На њеним крилима ова фундаментално монархистичка и исламистичка држава је постала један од највећих играча у региону и шире. Као лидер, Саудијска Арабија је 2011. године преложила да се ова регионална организација претвори у Заливску унију са далеко јачом и већом економском, војном и политичком сарадњом између земаља чланица. Ово је ипак одбијено од стране других држава и до ове радикалне реформе није дошло (Ајзенхамер и сар., 2014). Поред тога, Заливски савет за сарадњу је спречио бројне сукобе и немире који су потенцијално угрожавали државе чланице и на тај начин спречио нестанак мањих држава попут Катара, Бахреина и Кувајта у деценијама за нама.

У наставку не треба отићи далеко са простора Блиског истока јер тај простор већински обухвата и следећа организација. Простор Блиског истока је асоцијативно повезан са готово искључиво два термина: сукоби и нафта. Управо је овај други термин основа на којој је настала ова регионална организација. Нафта је постала значајна у периоду након индустријских револуција, а поготово у периоду великих ратова у 20. веку. Велике и одлучујуће битке водиле су се да би једна од зараћених страна ускратила резерве нафте другој страни. У Првом светском рату немачки продор преко Србије и Грчке ка Турској уследио је након немачких претензија да се преко Балкана увози нафта са подручја Блиског истока. У Другом светском рату велике жртве су пале у биткама на северу Африке, како би се заузео Суецки канал и тако омогућила нафтна блокада Велике Британије, али и у биткама у Украјини и код Стаљинграда због нацистичких тежњи да дођу до Кубана и тамошњих совјетских резерви овог црног злата. Велики ратови су окончани али је нафта задржала примат и утицала на неке нове војне интервенције. Готово све америчке „хуманитарне“ интервенције завршавале су се тако што би америчке оружане снаге заузеле нафтна поља, фабрике и нафтне индустријске објекте, штп се данас да приметити са нафтним изворима у Сирији и Либији.

Све то показује колико је утицај нафте и њених деривата порастао у периоду 20. века. У складу са тим настала је ова регионална организација која је за циљ имала да окупи државе произвођаче нафте и на тај начин утиче на цену нафте на глобалном тржишту и спречи нелегалну конкуренцију. Та организација постоји и данас и носи име **ОПЕК – Организација земаља извозница нафте**. Сама организација је настала 1960. године у Багдаду (Ирак) од стране 4 државе Блиског истока и једне латиноамеричке државе. Земље оснивачи били су Ирак, Иран, Кувајт, Саудијска Арабија и Венецуела и као основни циљ имале су контролу у производњи и извозу нафте. Како је време одмицало, тако се број држава чланица повећавао, тако да данас ОПЕК броји 13 сталних чланица које имају велики утицај на производњу, извоз и цену нафте.

И поред тога што је чланство у овој организацији шире него у претходне две, с обзиром да обухвата Венецуелу и неке афричке државе, ипак се и ова организација може узети као пример регионалних организација азијског типа. Државе ове организације су окупљене у циљу заједничке трговине нафтом и државна уређења чланица, заштита људских права, закони, одрицање од суверенитета и сл. не играју круцијалну улогу у чланству ове организације. ОПЕК окупља све оне државе које су велики произвођачи нафте и покушава да одржи тржишну вредност тог производа у најбољој користи за све државе чланице.

У наставку бих се позабавио двома организацијама постсовјетског простора и Кине. По распаду Совјетског Савеза настало је 15 независних држава на тлу источне Европе и средње Азије. Све оне кренуле су различитим путевима. Државе попут Литваније, Летоније, Естоније и Грузије окренуле су се Западу, Европској унији и НАТО савезу, Јерменија, Азербејџан и у првих пар деценија Украјина – наставили су да гравитирају према Москви али су ушли и у одређене односе са западним и НАТО земљама, док су државе попут Белорусије, Казахстана, Таџикистана, Туркменистана и Узбекистана у потпуности наставиле да се ослањају на Москву и Руску Федерацију као најјачи политички субјекат на том простору настао након пада Совјетског Савеза. Управо су из Москве кренуле идеје формирања регионалних организација и савеза бивших совјетских република и тако настају **ШОС и ОДКБ**.

ШОС – Шангајска организација за сарадњу је организација настала уз велику повезаност и блиску сарадњу између Русије и Кине, као и земаља централне Азије. Земље попут Узбекистана и Казахстана схватиле су да ће тешко одржати своју политичку и економску стабилност уколико не буду у уској вези са двома регионалним силама – Москвом и Пекигом. Утицај ових сила није само регионални већ и глобални, тако да су земље централне Азије свесно ушле у блиске односе са овим државама. Оно што је утицало на настанак Шангајске организације за сарадњу јесте заједничка борба против тероризма, сепаратизма, криминала, кријумчарења дроге и честих политичких нестабилности на овом простору. Међутим, оно што је можда и најбитније у свему овоме јесте да је ова организација успела да окупи две велике силе и повеже их у борби против тероризма и криминалитета. На тај начин дошло је до повезивања, сарадње и размене обавештајних података између служби две од три најмоћнијих држава света, што је постала јасна противтежа и отворен шамар америчкој доминацији. Тако су руски ФСБ и ГРУ постали блиско повезани са кинеским МСС-ом и на тај начин су ојачали обавештајну сарадњу између двеју суперсила. За ову организацију би могло да се каже да представља мост између Москве и Пекинга, мост који повезује једно велико пространство у јединствени савез. Поред Руске Федерације и НР Кине, чланице оснивачи су и Казахстан, Узбекистан, Киргизија и Таџикистан. Поред њих, у последњих неколико година у чланство су ушле и Индија и Пакистан, па су конференције ове организације постале значајно место за решавање конфликта између ових двеју регионалних сила. Такође, на безбедносној конференцији 2021. све земље чланице су одобриле приступање Ирана организацији, док је питање приступања Белорусије отворено наредне 2022. године. Приступањем свих ових држава ШОС ће постати један, могло би се рећи, обавештајни савез за борбу против тероризма и сепаратизма који ће успешно повезати велике силе Русију и Кину са регионалним силама Ираном, Индијом и Пакистаном, као и са територијално великим државама попут Белорусије и земаља централне Азије.

Са друге стране **ОДКБ – Организација уговора о колективној безбедности** је организација настала као један прави војни савез. Често се ова организација назива наследницом Варшавског пакта која у своје чланство окупља државе бившег Совјетског Савеза које су наставиле да гравитирају према Москви. ОДКБ је прави пример једне војне организације са сталним војним контингентима и са основним циљевима попут заједничке одбране држава чланица, заједничке борбе против сепаратизма, тероризма и покушаја државних удара. ОДКБ је настао пре свега као уговор и у почетку није имао форму организације, да би се то променило 2003. године када је добила свој статут, стална тела и секретаријат. Државе потписнице Уговора о колективној безбедности из 1992. године, који је потписан у Ташкенту, главном граду Узбекистана су Русија, Јерменија, Казахстан, Киргизија, Таџикистан и Узбекистан. Чланство се проширило већ наредне 1993. године приступањем Белорусије, Грузије и Азербејдана. На основу Уговора о колективној безбедности из 1992. након 5 година ће се расправљати о будућности самог савеза и његовом прерастању у организацију. Тада, након пет година, свој потпис на продужење Уговора о колективној безбедности стављају Русија, Јерменија, Белорусија, Казахстан, Киргизија и Таџикистан, док се Азербејдан, Грузија и Узбекистан повлаче из ове организације у настанку. Ово јасно показује да су поједине државе полако напустиле своју везаност за Москву и окренуле се хладноратовском победнику. Међутим, Уговор је остао на снази и 2003. године је прерастао у праву регионалну организацију, док је наредне 2004. године ова организација добила статус посматрача у ОУН. ОДКБ је успешан пример једног војног блока који је омогућио стабилност и јачање региона централне Азије. Захваљујући деловању ОДКБ-а спречени су бројни војни и државни удари, сукоби, сепаратистички покрети и очувана је стабилност и независност држава чланица ове организације. Наравно, моћ Русије је у самој организацији кључна. Захваљујући руској моћи и тачки о колективној заштити држава чланица, мале земље попут Јерменије и Киргизије очувале су свој територијални интегритет у ситуацијама када је нестабилност куцала на њихова врата. Најбољи пример деловања ОДКБ-а јесте слање руских падобранаца и војног контингента у Казахстан и гушење оружане побуне у Алматију и још неколико градова у Казахстану, као и спречавање уласка азербејданске војске на територију Јерменије у сукобима око Нагорно-Карабаха. Све ово показује да је на тлу источне Европе и централне Азије формиран један јак и успешан војни савез који је омогућио стабилност држава у турским временима након пада комунизма, док је са друге стране исти тај војни савез омогућио Руској Федерацији да задржи примат над неколицином бивших совјетских република и да над њима пројектује своју војну и политичку моћ, држећи НАТО што даље од Москве и руских граница.

Поред свих горе наведених регионалних организација на тлу Азије, пажњу бих посветио и једној са простора југоисточне Азије, простора који је најбитнији за овај рад. Ова организација се често наводи као организација која је претходила настанку и била претеча АСЕАН-а и која је омогућила да АСЕАН уопште настане, јер је припремила терен сарадње и просперитета појединих држава југоистока Азије. Реч је о организацији **АСА – Асоцијација југоисточне Азије**. Ова организација настала је 1961. године и чиниле су је три државе – Филипини, Тајланд и Малајска Федерација (данас Малезија). АСА је била претеча АСЕАН-а и окупила је три државе југоисточне Азије у циљу економског и политичког просперитета. Она је поставила успешан терен за сарадњу између ових држава и успешно је решила неке од политичких тензија и

сукоба на овом простору. Управо је она показала како је сарадња између држава југоисточне Азије могућа и како је неопходна. АСА је утрла пут АСЕАН-у и омогућила да АСЕАН не крене од нуле, већ да има одређену идеју, одређене циљеве којима тежи и одређене идеје за будућност овог простора. Често се истиче како АСА није била успешна организација, како је било пуно пропуста, како државе нису тако лако пристајале на сарадњу, међутим, и поред свих тих недостатака она је омогућила настајање АСЕАН организације. Сви циљеви АСА организације, њене идеје и њена правила игре су преузети од стране организације наследнице 1968. године и тако се кренуло у једно чвршће, боље и стабилније повезивање држава тог простора.

Све ове горе наведене организације показују своју апсолутну посебност у односу на све друге организације у другим деловима света. Азијске регионалне организације претежно настају као одговор на заштиту једног колективног фактора, попут религије, арапског идентитета, продаје нафте итд. Ове организације нису зависне од заштите људских права, закона, државног уређења. Чланице ових организација су и демократски и ауторитативни режими који подједнако штите интересе својих држава. У овим организацијама заштита суверенитета и територијалног интегритета игра најзначајнију улогу. И поред постојања центара моћи попут Москве, Пекинга, Ријада или Џакарте, државе чланице ових организација никада не осећају угроженост својих националних политика и своје независности. У ситуацијама када се то догоди, остале државе устају против центара моћи и то ограничавају. То се најбоље видело кад је Саудијска Арабија морала да одустане од веће интеграције заливских земаља услед противљења осталих држава чланица. Осим тога, саме државе попут Русије, Кине или Индонезије у потпуности поштују суверенитет мањих земаља и теже једном праведнијем мултиполарном свету, без глобалног господара, Све то указује на посебне особине ових организација азијског типа и на нешто што се ретко може видети било где у свету подељеном на бројне регионалне и међународне организације.

4. АСЕАН (Асоцијација нација Југоисточне Азије)

Као што сам навео у делу о регионалном организовању, први озбиљнији подухвати и прве модерне и озбиљније међународне организације настају у периоду након окончања Другог светског рата и победе идеја либерализма, државе благостања, слободне трговине итд. Управо у том периоду великих светских промена и потреса настала је и организација која ће бити централна фигура овог рада – организација АСЕАН.

Сам настанак и развој ове организације није могуће посматрати без осврта на особеност и посебне карактеристике региона Азије, а посебно југоисточне Азије, у односу на остатак света. Азија, као континент са великом националном, религијском, културном и социјалном разноликошћу, одише потпуно другачијим спектром међуљудских односа, политике, економских система, традиција итд. у односу на остатак света (Beeson, 2005).

Као континент на којем су настале готово све светске религије, континент препун расних разлика и историје сукоба, конфликта али и сарадње, Азија се са правом узима за један од најспецифичнијих географских простора на целом свету. Испреплетаност свих горе наведених елемената, настало је посебно друштво и настали су посебни односи међу људима који се не срећу више нигде. Географски простор Азије је политички подељен на неколико целина попут Блиског истока, Далеког истока, Индокине и сл. (Beeson, 2005). Један од тих политичких целина јесте и регион југоисточне Азије. Често се ова област представља као Азија у малом. Испреплетаност различитих религија, култура и нација створило је једну посебну целину која покушава да након година и деценија сукоба нађе своју мирну будућност и свој економски просперитет и напредак.

На простору југоисточне Азије налазе се бројне државе, велике и мале, демократије и аутократије, републике и султанати, државе са дугом традицијом, историјом и културом. Након вишевековног ропства, једна за другом у борбу за независност од колонијалних господара крећу локална становништва којима је било доста потлаченог положаја и службе европским и америчким господарима. На тлу југоисточне Азије водиле су се неке од најкрвавијих битака у Другом светском рату и локално становништво је било регрутовано да се бори за интересе земаља попут САД, Јапана, Француске, Холандије итд. Окончањем рата, становништво почиње да осећа снагу и жељу за независношћу. Редом, од Индонезије па надаље, настају нове независне државе са различитим политичким идејама, системима и законима. Ова разноврсност политичких система овог региона узима се за једну од најпознатијих карактеристика југоисточне Азије. Међутим, стицање независности у националистичкој борби није довело до обећаног благостања, напретка и решавања свих проблема које су политичке елите представљале народу, а који су требали да уследе након повлачења војних и политичких власти колонијалних господара. Овај регион наставио је да буде регион регионалних сукоба и сиромаштва. Дошло је до првих окршаја око повлачења граница, верских права, заштите права националних мањина у околним земљама и сличних разлога који нису дали овом региону дуго жељени мир и просперитет.

Све то догађа се у периоду након окончања најкрвавијег сукоба у светској историји, а затим и отпочињања периода Хладног рата. Овај период поделио је свет на

два табора. Као што сам већ истакао, први, капиталистички табор, предвођиле су САД и њени западноевропски савезници, док је други, комунистички блок, предвођен од стране СССР-а и његових сателита. Поред СССР-а, на тлу Азије постојала је још једна комунистичка сила која је изникла по окончању рата 1945. године – Народна Република Кина. Као што се велика већина света поделила у један од ових двају политичких блокова, тако су и државе региона југоисточне Азије кренуле да уводе различите политичке системе и да се приклањају једној од ових двеју суперсила. Све то водило је новим сукобима и ратовима, овог пута идеолошким сукобима и ратовима, што ће своју кулминацију имати отпочињањем Вијетнамског рата и сукобом великих размера. У овом рату није било само директне војне умешаности САД-а, него и неких суседних држава које су покушавале да наметну своју власт. Међутим, сукоб који је одиграо можда и кључну улогу за настанак организације АСЕАН био је сукоб између Индонезије и Малезије који се одиграва у јеку формирања ових двеју држава. Малајска Федерација, како је било званично име тадашње Малезије, кренула је да око себе окупља бивше британске колоније и на тај начин их уједини под малајску власт. То је засметало Индонезији јер је задирало у њене територијалне претензије и затим долази до прекидања дипломатских односа и вишегодишњег војног сукоба.

Оваква ситуација у самом региону показала је да је неопходна промена. Требало је хитно окончати све сукобе и успоставити мир на том простору који би водио даљем просперитету становништва овог подручја. Једно логично решење које може водити миру и просперитету био је настанак међународне организације која ће окупити државе овог региона и довести до краја ратова и сиромаштва. На овом простору већ је постојала АСА (Асоцијација југоисточне Азије) која је окупљала Филипине, Тајланд и Малајску Федерацију, међутим, ова организација није очувала мир нити је довела до напретка и благостања у овом делу света. Било је јасно да треба или унапредити и структурално ојачати ову организацију или формирати нову која ће постићи жељене резултате и циљеве.

Поред тога, често се истиче како је АСЕАН организација настала на темељу антикомунистичког блока и страха од ширења комунизма. Неке од држава које су ушле у овај савез имале су великих проблема са комунистичким партијама у тим земљама, попут Индонезије, док су друге увиделе колика је опасност од ширења комунизма у њиховим земљама и колика је то претња по режим успостављен након борбе за независност од колонијалних господара. Да би избегле грађанске ратове попут оних у Вијетнаму, Лаосу и Камбоџи, очеви оснивачи АСЕАН-а крећу у стварање једног, у почетку, антикомунистичког блока. Наравно, ситуација се у међувремену променила. Крајем Хладног рата, падом совјетске државе као комунистичког лидера и великим променама након тога, ова организација губи тај антикомунистички израз па у чланство улазе и државе попут Вијетнама које су имале изразиту комунистичку власт у периоду блоковске поделе света.

Из свих тих разлога настаје АСЕАН (Асоцијација нација југоисточне Азије). Поред учестале нестабилности, сукоба, немира и ратова, оно што је утицало на настанак саме организације АСЕАН јесте сама међународна политичка ситуација. Окончањем Другог светског рата настају модерне економске и безбедносне уније широм света. Најуспешнији пример, како тада тако и данас, јесте Европска унија, која је тада била Европска економска заједница. Као репер за све друге организације,

Европска економска заједница је утрла пут настанка бројних међународних и регионалних организација широм света и показала куда води економски напредак. До тада, било је незамисливо гледати Француску и Немачку на истој страни након два разорна рата и милиона међусобно убијених. После само неколико година, ове земље су биле део истог савеза и то им је омогућило економски развитак и просперитет какав нису могле ни да замисле. Немачка, разорена Другим светским ратом и уласком савезничких трупа у немачке градове попут Дрездена, Келна, Минхена, Берлина итд. постала је економски тигар на тлу Европе и јако брзо је стала на ноге управо уз помоћ Европске економске заједнице. Таква идеја водиља јавила се и код политичких лидера земаља југоисточне Азије. Занемаривши ратове, политичке елите земаља попут Тајланда, Индонезије, Малезије, Филипина... кренуле су у оснивање ове регионалне организације са идејом да од овог дела света направе нову Европу, део света пун богатства и благостања какво је успостављено на тлу Европе након 1945. године.

4.1. Историјат и најважнији догађаји у оквиру АСЕАН-а

За званични датум оснивања узима се 8. 8. 1967. године када је потписана АСЕАН Декларација у Бангкоку (Тајланд), позната као Бангкочка декларација, у којој су дефинисани основни циљеви и сврха саме организације. Како наводи Пророковић, оно што је претходило потписивању Декларације јесу бројни састанци шефова дипломатија и министара различитих ресора држава заинтересованих за оснивање саме организације (Пророковић, 2019). После бројних састанака и расправа, а ради постизања мира и стабилности као и будућег економског напретка и развоја, министар спољних послова Тајланда – Танат Коман (Thanat Khoman) позива министре спољних послова Филипина – Нарсиса Рамоса (Narciso Ramos), Индонезије – Адама Малика (Adam Malik), Малезије – Тун Абдул Разака (Tun Abdul Razak) и Сингапура – Синатамбу Раџаратнама (Sinnathamby Rajaratnam) на састанак у Бангкоку ради конференције на којој ће доћи до формирања организације АСЕАН и потписивања њене Декларације.

На оснивачку конференцију су позване три државе чланице АСА организације – Филипини, Индонезија и Малезија. У том тренутку, услед честих састанака који су претходили оснивању АСЕАН-а, успешно је окончан сукоб између Индонезије и Малезије, обновљени су дипломатски односи и кренуло се у регулисање односа између двеју земаља. Осим тога, и Сингапур као мала територија око које су се Индонезија и Малезија спориле, позван је на оснивачку конференцију, што власт ове земље прихвата и види као додатну гаранцију безбедности у окружењу територијално и популационо далеко већих земаља.

Сам састанак протекао је у духу заједништва, кооперације, сарадње, гледања у будућност и одбацивања некадашњих сукоба и страдања. Прошлост је остављена у прошлости и политичка елита ових пет земаља окреће се будућој сарадњи. Сваки од говорника, почев од представника Филипина, па до представника Тајланда, истицао је значаја будуће сарадње, заједништва, заштите суверенитета и независности држава чланица, одбацивање мешања у унутрашње ствари других земаља, посебност простора југоисточне Азије и АСЕАН пута као пута који ће од овог нестабилног региона створити регион будућности, мира, просперитета и успеха (Пророковић, 2019).

Потписивањем Банкочке декларације на тлу југоисточне Азије настаје организација која која ће по први пут у историји овог простора повезати његове државе у један чврст и стабилан савез са јасно дефинисаним циљевима и идејама напретка, као и омогућити економско, политичко и свако друго повезивање ових држава у тежњи заштите њихове сопствене стабилности и безбедности.

У оквиру саме декларације наведени су и одрађени циљеви организације. Као најважнији циљеви АСЕАН-а истичу се:

1. промоција регионалног мира и безбедности
2. економски раст и развој
3. јачање социјалног положаја становништва
4. културни развој
5. сарадња и колективно деловање у стварима од заједничког интереса
6. сарадња са сличним међународним организацијама

Творци АСЕАН-а су имали велико поверење у деловање Уједињених нација. Као кровна организација која је под своје крило окупила велику већину држава и међународних организација, Уједињене нације су стекле велики ауторитет након Другог светског рата, поготово међу такозваним земљама Трећег света. Земље које су стекле независност у првим деценијама након завршетка рата уздале су се управо у Уједињене нације као организацију која ће заштити њихову крхку безбедност и стабилност и омогућити опстанак њихових слабих и исцрпљених економија и привредних грана у повоју. Из истог разлога државе које су кренуле у формирање АСЕАН-а ослониле су се на УН као организацију која ће им помоћи у превазилажењу почетних проблема, оснажити њихово јединство и довести до успеха рада саме организације. Са друге стране, АСЕАН је настао као наследних већ постојеће организације АСА која је постојала на овом простору годинама пре оснивања АСЕАН-а. Захваљујући томе, творци АСЕАН-а су далеко лакше формирли структуру организације о којој ће бити речи нешто касније.

Како наводи Нордин Сопи из Малезијског института за стратегију и међународне студије, АСЕАН се заснива на неколико норми. Неке од њих су тражење договора и хармоније, принцип сензитивитета, љубазности, неконфронтације, способност за договор итд. Поред ових норми, АСЕАН се заснива и на 4 принципа:

1. поштовање суверенитета и територијалног интегритета свих нација
2. неинтервенција у унутрашње ствари других држава
3. решавање проблема мирним средствима
4. суздржавање од претње или употребе силе

Након потписивања оснивачке декларације и формирања првих органа организације, 5 држава чланица настављају да унапређују сарадњу и односе кроз учестале билатералне и мултилатералне састанке. У периоду од оснивања и 1967. године па до самита на Балију, министри и шефови држава чланица окупљали су се на неким мање формалним састанцима и доносили одлуке којима су унапређивали сарадњу у оквиру саме организације. Без неког сталног органа и места где ће се одржавати састанци, донета је одлука да се врши ротација домаћина између пет држава оснивача.

Међутим, све до 1976. године није одржан неки већи и озбиљнији самит. Те 1976. године, након готово годину дана припреме и учесталих састанака, одржан је први самит АСЕАН организације у Индонезији, Балију, где су се окупили представници држава чланица са циљем доношења значајних одлука и докумената по питању организације самог АСЕАН-а, његове структуре, улоге и функције у свету који се радикално мењао средином 80-их година прошлог века.

Као најзначајнији продукт овог самита узима се Споразум о слози и сарадњи у Југоисточној Азији, тзв. Споразум са Балија I. Овим споразумом, државе чланице су се обавезале да све међусобне проблеме решавају мирним путем, а у циљу будућег просперитета и економског, социјалног и културног развоја. Сам Споразум о слози и сарадњи у Југоисточној Азији је био производ вишегодишњих преговора на различитим састанцима држава чланица, а поготово потврда Декларације из Куала Лумпура (1971) којом је АСЕАН проглашен за Зону слободе, мира и неутралности. „Том приликом потписана је и тзв. Декларација о слози или Декларација са Балија, којом се позива на убрзано решавање међусобних спорова мирним путем у што краћем временском року.“ (Ајзенахамер и сар., 2014, стр. 275).

Овим документима, АСЕАН постаје један од регионалних безбедносних гараната и организација која истиче у први план мир као елемент који ће омогућити даљи развој овог простора. Наравно, то није био крај. Организација наставља тим путем јачања безбедности у региону нешто касније, усвајањем Декларације о Јужном кинеском мору (1992) и споразумом којим је регион Југоисточне Азије проглашен за зону без нуклеарног оружја (1995). Такође, битан догађај уследио је и након проширења на нове чланице када је 2003. године одржан нови самит на Балију (девети по реду) и када је усвојена Декларација са Балија II (Декларација о слози II). Овим самитом и усвојеном декларацијом као и другим споразумима, истакнут је значај пре свега безбедносних параметара, али и јачање економских и социјалних елемената и јаче повезивање држава чланица на том пољу. Од тог тренутка АСЕАН организација се заснива на тзв. три стуба: политичкобезбедносни, економски и социокултурни. На тај начин АСЕАН је подељен на три организационе целине: АСЕАН Политичкобезбедносну заједницу, АСЕАН Економску заједницу и АСЕАН Социокултурну заједницу, које обједињене чине АСЕАН Заједницу (Ајзенхамери сар., 2014). Сада свака од ових посебних целина има сопствени рејон деловања и одговорности.

Можда и најбитнији моменат у деловању саме организације био је моменат када је званично усвојена Повеља АСЕАН. На тринаестом самиту држава чланица 2007. године дошло је до великог напретка у смислу организационе структуре АСЕАН-а као и потврђивања старих и усвајања и прокламовања нових циљева организације. Повељом је јасно дефинисана организациона структура, односно стална и привремена тела АСЕАН-а. Поред тога, овом Повељом АСЕАН постаје једна права организација која добија свој стални изглед и постаје најбитнији фактор у региону југоисточне Азије (Ајзенхамер и сар., 2014), а први пут се и наводе неопходни услови за чланство у самој организацији.

Проширење саме организације је било у плану земаља оснивача од самог оснивања. Већи број чланица региона гарантовао је ширу безбедносну заједницу и заједничку кооперацију у циљу јачања борбе против свих претњи и у циљу јачања

економске и социјалне стабилности. Из тог разлога проширење оснивачке структуре било је на дневном реду од периода оснивања. Међутим, бројне су биле препреке које би омогућиле то проширење, од сукоба и ратова, нестабилности држава, комунистичких уређења па до страха од губитка независности и самосталности попут држава у организацијама западне Европе и западног света. Променом светских околности, ове препреке су мање-више изгубиле на значају и дошло је до стварања првих предуслова за проширење организације. Прво проширење десило се у јануару 1984. године када у АСЕАН улази Брунеј. Ова држава одбијала је улазак у састав Малезије и уз помоћ Велике Британије прогласила је своју независност 1. јануара 1984. године, а након неколико дана ушла је у АСЕАН. Специфичност ове државе јесте и што се њено државно уређење дијаметрално разликује од готово свих тадашњих држава чланица. Брунеј је султанат, са изразитом ауторитарном влашћу, међутим, то није виђено као проблем, што је једна од основних карактеристика АСЕАН-а који ову организацију разликује од већине других. Након Брунеја, 1995. године у чланство улази и Вијетнам. Након великих реформи попут оних које су се одиграле у Кини, комунистичка власт у Вијетнаму је отворила тржите и кренула у нешто либералнији тип комунизма. То је омогућило овој држави да уђе у чланство ове организације. Након Вијетнама, две године касније – 1997. у АСЕАН улазе још две државе индокинеског простора – Лаос и Мјанмар. Сам процес проширења окончан је чланством Камбоџе 1999. године, након завршетка грађанског сукоба и немира у тој земљи.

Осим овога, као неке од битних догађаја који су обележили историју АСЕАН-а треба навести оснивање АСЕАН Зоне слободне трговине 1992. године, која је омогућила повећање трговине између држава чланица, стварање јединственог тржишта, привлачење страних директних инвестиција итд. Овај програм је омогућио да се преко 90% добара размењује без било какве тарифе, а долази и до интеграције у различитим гранама привреде.

Наредне године основан је АСЕАН регионални форум, којег оснива 27 држава иточноазијског региона, а које у оквиру форума остварују сопствене и заједничке циљеве и интересе и заједно сарађују у циљу решавања међудржавних проблема. 4 године касније основан је АСЕАН + 3, консултативна група коју су поред тадашњих држава АСЕАН-а чиниле и три ванорганизационе државе – Кина, Јапан и Јужна Кореја. Нешто касније оснива се и консултативна група АСЕАН + 6, коју поред 10 држава чланица АСЕАН-а и Кине, Јапана и Јужне Кореје чине и Аустралија, Нови Зеланд и Индија.

Можда и уговор са највећим потенцијалом на пољу економске сарадње потписан је 2020. године између 10 држава АСЕАН-а и Аустралије, Новог Зеланда, Кине, Јапана и Јужне Кореје. Овај уговор познат под именом Свеобухватно регионално економско партнерство омогућио је далеко веће повезивање горе наведених држава на пољу економије и трговинске размене. Значај уговора ће се осетити у будућности када се претпоставља да ће од овог региона створити једну успешну економску унију која ће учинити овај простор простором економског изобиља и напретка. На самом уговору се радило од 2012. године, да би након повлачења Индије из преговора 2019. он био потписан 2020. године.

Такође, од држава које су највише заинтересоване за сарадњу са АСЕАН-ом могу се највише истаћи Кина и Сједињене Америчке Државе које су покретачи различитих иницијатива и форума сарадње са самом организацијом. Осим тога, успешна је сарадња и са другим регионалним организацијама тог простора али и са Уједињеним нацијама са којима АСЕАН учествује у заједничким пројектима ради поспешивања регионалне и међународне сарадње на готово свим пољима, од безбедносних до еколошких.

4.2. Организациона структура, органи и активности АСЕАН-а

Оно што АСЕАН разликује од других међународних организација јесте да је овај организован скуп држава настао без било каквих сталних органа и правила. Деценијама АСЕАН је био више формат окупљања и деловања држава чланица него што је био организација у правом и данашњем смислу те речи, односно субјекат међународних односа и безбедности који има своје седиште, своју администрацију, свој статут и правила рада, своју организациону структуру итд.

Низ година и деценија шефови држава и влада и министри састајали су се и у форми дијалога доносили одлуке од којих је зависило кретање саме организације у одређеном смеру. Међутим, то што сама организација АСЕАН није имала органе и тела, не значи да није била продуктивна. Управо на тај начин су донесене најважније одлуке које су створиле једну успешну организацију какву данас познајемо.

Иако није било неких сталних органа, седишта организације, секретаријата, администрације у пуном облику и потпуном смислу како се на ове органе гледа данас, не значи да овакав начин рада није изнедрио неке од најважнијих споразума и декларација на чијим основама почива организација АСЕАН. Међутим, целокупни процес развоја организације једноставно је водио у правцу стварања тих тела и формирања једног субјекта међународних односа са сталном структуром, статутом и организацијом рада.

Тако је дошло и до 2007. године и тренутка када је у новембру те године потписана АСЕАН Повеља. Након дугих и опсежних разговора, коначно је усвојен документ на којем се дуго радило и који је постао статут, односно устав ове организације. Овај документ је сажео све претходне циљеве, начела, принципе, одлуке и спојио их у јединствену целину у оквиру које је дошло и до потпуног организовања структуре и органа АСЕАН-а. Из тог разлога, ова година, као и наредна 2008. (када је Повеља ступила на снагу) узимају се за две најбитније године у дугој историји организације јер је АСЕАН после толико деценија добио свој коначан облик и структуру.

Као и свака регионална или глобална организација, тако се и АСЕАН организациона структура састоји се од неколико органа. Професор Ајзенхамер наводи следеће органе ове организације:

1. Самит АСЕАН
2. Координациони савет
3. Савети заједнице (Савет политичкобезбедносне заједнице, Савет економске заједнице и Савет социокултурне заједнице)
4. Секторска министарска тела

5. Секретаријат
6. Комитет сталних представника
7. Национални секретаријати
8. Међувладина комисија за људска права
9. АСЕАН фондација

Највише тело АСЕАН организације јесте **Самит АСЕАН-а**. Овај орган састављен је од шефова држава или председника влада држава чланица и доноси најбитније одлуке по саму организацију. У поређењу са националном државом, овај орган би могао да се сматра председником у председничком систему власти. Седиште Самита није фиксно и мења се са државом која председава организацијом по ротирајућем принципу. Самит се састаје два пута годишње (Ајзенхамер и сар., 2014).

Координациони савет чине министри спољних послова држава чланица. Овај орган има улогу у припремању Самита, координира рад трију Савета и посредује између њих и Самита, ради на изради извештаја итд. (*ibid*).

Три Савета заједнице сачињена су од националних представника сваке државе чланице, које Владе ових земаља шаљу на основу њиховог стеченог образовања у одговарајући Савет. Ови делегирани представници раде на изради ресорних извештаја, имплементацији одлука Самита и Координационог савета на националном нивоу итд. (*ibid*).

Секторска министарска тела задужена су за имплементацију одлука Самита и важећих споразума, као и јачу и дубљу интеграцију на свим пољима. Поред тога ова министарска тела подnose редовне извештаје надлежном Савету заједнице (*ibid*).

Секретаријат је тело које пружа административну подршку раду саме организације. Ово тело има фиксно седиште у главном граду Индонезије – Џакарти. На челу Секретаријата је генерални секретар којег именује Самит АСЕАН-а на пет година без права реизбора (*ibid*).

Комитет сталних представника је као и претходно описан Секретаријат стално тело АСЕАН организације. Такође, његово седиште је у Џакарти. Састоји се од тзв. делегата које шаљу све државе чланице и функција овог органа је да даје административну подршку Саветима и Секторским министарским телима. Сами делегати који раде у оквиру Комитета имају ранг амбасадора (*ibid*).

Национални секретаријати постоје у свих десет држава чланица у виду представништава саме организације. Као што амбасаде представљају државе у другим државама, тако Национални секретаријати представљају АСЕАН у државама које су његове чланице. Улога ових тела је да на националном нивоу споводе одлуке организације, пружају логистику и промовишу колективни идентитет АСЕАН-а. Дакле, улога ових тела се може поредити са улогом амбасаде у независним државама које раде на промоцији интереса сопствене државе и шире њен утицај у држави у којој се налазе (*ibid*).

На крају, ту су и **Међувладина комисија за људска права** и **АСЕАН фондација**. Прво тело бави се промоцијом људских права, што му каже и само име, док

се други орган бави пружањем помоћи генералном секретару и другим телима организације у промовисању колективног идентитета (*ibid*).

Поред бројних новитета које је Повеља донела, управо је организациона структура можда и најважнији допринос овог документа. Повељом је АСЕАН постао формално организован и подељен на велики број различитих органа који имају своје функције, поље одговорности и деловања. На тај начин престао је да буде неки неорганизовани формат и скуп састанака и постао је далеко озбиљнија организација са сталним органима, седиштем, представништвима, ресурсима и циљевима деловања.

На крају, позабавио бих се неким успешним деловањима и интервенцијама АСЕАН-а. С обзиром да је настао на турском подручју, на подручју где се укрштају различите културе и традиције, јасно је да је имао велику улогу у очувању мира и безбедности. Управо то су као идеју водиљу имали очеви оснивачи ове организације – стварање регионалног наднационалног тела по угледу на Уједињене нације које ће довести мир у тај регион, а са миром и све остало. Од свог оснивања, АСЕАН је деловао у смиривању конфликта. Сам конфликт између две велике земље југоисточне Азије – Индонезије и Малезије, око територијалних спорова на бројним острвима и око британских колонија попут Сингапура и Брунеја, довео је до стварања ове организације. Из тог разлога, може се рећи да је од свог зачећа, АСЕАН имао јасно дефинисану улогу у спречавању даљих конфликта и сукоба.

Осим тога, шездесете и седамдесете године прошлог века биле су и најопаснији период Хладног рата. Велике промене одвијале су се једна за другом. Промене режима, затегнути односи између великих сила, нафтне кризе, тзв. прокси ратови, економска стагнација, девалвација светских валута, нереди и протести, први еколошки и мировни покрети – све је то обележје ових двеју деценија 20. века. Посебна опасност била је борба између капиталистичког и комунистичког политичког и економског модела. Сам АСЕАН јасно је заузео антикомунистички став. Није то урађено због неког вишег мотива, већ пре свега због страха тада владајућих државних елита да би социјални немири и побуне радника могли да доведу до краја њихове власти и чувене смене елита. Међутим, и ако је било за очекивати да ће ова организација жустро реаговати на одређене грађанске сукобе у њој блиским државама по угледу на друге организације, то није било тако.

Гох је истакао један од најбољих упоредних примера који приказује разлику између међународних акција организације АСЕАН и других истих или сличних регионалних и глобалних политичких и безбедносних играча. Гох упоредо анализира деловање Организације америчких држава (ОАД) на Хаитију и АСЕАН-а у сукобу у Камбоџи. Сукоб у овим двеју државама је био донекле сличан. На Хаитију је војним ударом 1991. године збачен амерички фаворит – председник Аристид и власт преузима генерал Седрас, који није одговарао америчким националним интересима (Гох, 2003). Са друге стране, Камбоџа је у периоду краја 80-их година била у потпуном расулу због међусобних сукоба комунистичких и антикомунистичких снага. Осим тога, у рат су индиректно биле и укључене државе попут Вијетнама, Кине, САД-а итд. Оно што разликује деловање ОАД-а на Хаитију и АСЕАН-а у Камбоџи јесте то што се АСЕАН константно позивао на Повељу УН-а, решавање конфликта преговорима и мирним средствима, залагао се за то да се сукоби реше под окриљем УН-а, позивао је зарађене

стране на преговоре у Сингапур и Индонезију итд., док је ОАД деловала далеко директније. Сам сукоб на Хаитију је решен у потпуности тек када су се америчке војне снаге (око 20.000 војника), под заставом УН-а, искрцале на обалу Хаитија и на власт вратиле Аристиду (Гох, 2003). Са друге стране, АСЕАН је дипломатским средствима успео да спречи да столица Камбоџе у Уједињеним нацијама буде празна или да буде предата Црвеним Кмерима (комунистичким снагама у Камбоџи), а онда је даљим залагањем Индонезије, Тајланда и Филипина организација успела да организује и надгледа прве фер и демократске изборе у земљи, након којих је дозволила чланство ове државе у организацији. Ово је показало дипломатску и политичку јачину АСЕАН-а. Камбоџа је аплицирала за улазак у организацију неколико година раније, међутим, и поред пријема Лаоса и Мјанмара, њен улазак је суспендованог док под окриљем АСЕАН-а нису организовани демократски избори. На тај начин АСЕАН је показао колики утицај, моћ и какву позицију има у региону југоисточне Азије (Гох, 2003).

Такође, велика је била улога АСЕАН-а и у решавању појединих проблема на подручју Јужног кинеског мора. Државе попут Филипина и Тајланда, имале су и данас још увек имају територијалне спорове са Кином, Индијом и околним земљама око ексклузивне економске зоне у Јужном кинеском мору. Неки од тих проблема су решени, док је са друге стране потписивањем Декларације о Јужном кинеском мору 1992. године дошло до стварања заједничког фронта између држава АСЕАН-а које полажу право на територијалне воде Јужног кинеског мора и њиховом одупирању кинеским претензијама на те воде. Међутим, и данас Вијетнам, Филипини, Брунеј, Индонезија и Малезија имају проблеме по питању кинеских територијалних претензија.

Регион југоисточне Азије је регион који обилује честим цивилним сукобима, сменама режима, па и војним ударима. АСЕАН је играо одлучујућу дипломатску улогу и у тим ситуацијама. То ради и данас. Посебно треба истаћи деловање АСЕАН-а у тренуцима геноцида над муслиманском мањином у Мјанмару 2017. године и у току војних удара на Тајланду и у Мјанмару 2014. и 2021. године. Поред безбедносних изазова, АСЕАН решава и бави се економским, социјалним, културним и свим другим проблемима које захватају овај простор. АСЕАН је на пољу економије лансирао неколико различитих пројеката са околним земљама који су наведени нешто раније. Тим пројектима и споразумима дошло је до отварања тржишта земља чланица, како и унутрашњег тако и спољашњег. Државе су почеле да далеко слободније извозе и увозе робу, без било каквих тарифа и уз бројне економске повластице. На тај начин, економски стандард је подигнут. Оно на чему АСЕАН данас ради јесте превазилажење велике разлике у животном стандарду између различитих земаља чланица (огромна је разлика у годишњим примањим становника Сингапура и становника Мјанмара).

Осим тога, АСЕАН се укључио у бројне пројекте на социјалном пољу, али и пољу културе, здравства, образовања, пољопривреде, привреде итд. Бројни су заједнички пројекти који су довели до интеграције аутомобилске, електронске, текстилне и пољопривредне индустрије. На тај начин АСЕАН покушава да од овог региона створи један просперитетан регион који ће наћи своје место под сунцем у деценијама које долазе. Такође, велику улогу АСЕАН је одиграо и у решавању кризе изазване вирусом ковид-19 2020. и 2021. године. Заједничким деловањем, државе чланице су очувале свој здравствени систем и успеле да смање број умрлих у периоду епидемије и пандемије. АСЕАН ради и на ширењу свог утицаја путем бројних

образовних института, институција, самита и конференција, на којима износи сопствену визију света и будућности, АСЕАН пут и његову особеност, као и значај решавања спорова мирним средствима.

4.3. АСЕАН пут и његове карактеристике

Оно под шта се подразумева АСЕАН пут, АСЕАН школа итд. јесу специфичности саме организације које је разликују од неких других, пре свега од организације која је репер другим регионалним организацијама – а то је Европска унија. АСЕАН школа регионализма, односно АСЕАН пут, је концепт дефинисан у студијама безбедности и студијама међународних односа којим је направљена разлика у односу на све дотадашње регионалне организације. Сам корен ове разлике лежи у јасном дефинисању и разлици географског појма југоисточне Азије и остатка света. Захваљујући специфичности Азије, а поготово југоисточне Азије, ова организација постаје један пионир новог регионалног организовања и нових система вредности, којима је покушано успостављање мира и просперитета на том географском простору.

АСЕАН настаје у периоду једног великог рата, рата који се није осликао у биткама, страдањима и пустоши коју оставља за собом, већ једног рата који се осликавао у трци у наоружању, технолошкој трци, у доказивању који политички и економски систем треба да преовлада у целом свету. Тај рат је остао упамћен под именом Хладни рат. Можда је и то допринело да сама организација крене једним другачијим путем него све дотадашње регионалне организације. И поред тога што је настала као организација која је антикомунизам везала за основу сопственог постојања, АСЕАН се никада није претерано мешао у различите прокси ратове и ситне сукобе који су се водили у његовом окружењу, већ је константно покушавао да делује у правцу смиривања сукоба и свој ауторитет је подводио под ауторитет Уједињених нација, као једне кровне светске организације која је са тим циљем и основана.

Сам АСЕАН је настао у једном географском простору који је испреплетан различитим културама, традицијама и религијама. Државе чланице ове организације настајале су на различите начине, имале су различите колонијалне господаре и потпуно другачије системе вредности. Простор испреплетан трима религијама – хришћанством, исламом и хиндуизмом показује колика је шареноликост овог простора и један пејзаж различитих народа и култура који је повезан са овим религијама. Све то јасно показује да један колективни систем вредности није могуће успоставити на овако шареноликом географском простору. Док је Европска унија успела да развије одређени принцип припадности западној цивилизацији, са посебним западњачким тековинама и традицијама и колективном свешћу о припадности тој цивилизацији, то није случај са организацијом АСЕАН. Ова организација је одлучила да делује изван оваквих идеја и успешно је избегла стварање одређеног концепта вредности који би био наднационалан и колективан, као што се то десило у западној Европи. Државе чланице АСЕАН-а баштине различиту културу, традицију и религију, различито гледају на будућност, међутим, сарадња и консензус о најбитнијим питањима по регион југоисточне Азије нису изостали. То јасно показује колика је специфичност АСЕАН школе регионализма и колика је сама моћ ове организације.

Непостојање колективне свести о некој заједничкој цивилизацији и цивилизацијској тековини није омело успешан рад саме организације. Политичке елите

ових држава од 1967. па до данас успешно су деловале у доношењу заједничких – наднационалних одлука. Деловање АСЕАН-а готово никада није штетило суверенитету и независности других држава, па и самих држава чланица организације, и поред тога што су те одлуке биле донете на једној вишој, извандржавној, инстанци. То показује да сама организација никада није дубоко залазила у суверенитет и независност како држава чланица тако и држава у окружењу и на тај начин је поставила једну јасну линију разграничења у односу на друге регионалне организације.

Готово све регионалне организације, било где у свету, деловале су и делују на тај начин да ограниче слободно деловање држава чланица и остваре одређене наднационалне циљеве. АСЕАН је успео да изврши кохезију заједничких и индивидуалних циљева. Успостављањем блиских политичких веза између политичке елите у различитим државама чланицама створена је атмосфера отвореног дијалога и сарадње. Државе су прихватиле прокламоване циљеве заједнице као кључ индивидуалног успеха и као циљеве који морају да буду остварени и на индивидуалном плану, ради просперитета саме државе. Догодило се то да су циљеви организације успостављени тако да у потпуности одговарају циљевима држава чланица, па елементи меке или тврде моћи саме организације нису имали смисла.

Сарадња, не мешање у унутрашње ствари других држава, поштовање суверенитета и територијалног интегритета, решавање проблема мирним средствима итд. доводе до једне кохезије и заједнице држава које теже избегавању сукоба и ратова по сваку цену. Многи би рекли да и друге регионалне организације имају исти циљ – да избегну сукобе, међутим, често тај прокламовани циљ није у складу са реалношћу. Велики је број регионалних организација које су својим деловањем изазвале или поспешиле ратове, а можда је најбољи пример и најскорији, односно деловање Европске уније у сукобу у Украјини. И поред гласног противљења Мађарске и тихог противљења неких других држава, Европска унија већ годину и по дана отворено распирује конфликт који је настао на истоку Европе и на тај начин занемарује не само сопствене интересе него и интересе држава чланица, које се често и не слажу око нових пакета санкција Руској Федерацији. Паралелно са тим, посматрање деловања АСЕАН-а у свим овим годинама до сада показује да ова организација није никада имала такве глобалне и наднационалне претензије, претензије које ће ставити њу изнад самих држава чланица. Ове државе потпуно различите по својој историји, традицији и култури, нису допустиле некој вишој инстанци да одлучује о њиховом спољнополитичком деловању, а камоли о унутрашњеполитичком, нити је АСЕАН имао таквих претензија, међутим, то најбоље показује какво је богатство ове организације и како такве разлике између држава чланица нису довеле до распада АСЕАН-а, већ су га и оснажиле.

Можда и најбољу анализу АСЕАН школе регионализма нуди професор Ајзенхамер, који наводи основне карактеристике које чине специфичност овог појма у односу на друге различите школе регионалног организовања. Он те карактеристике своди на две основне компоненте:

1. Модел колективног одлучивања који се заснива на неформалним консултацијама

2. Модел заснован на 6 принципа на којима почива сама организација, а који онемогућава трансформацију у регионалну интеграцију и такозвано јединство различитости (Ајзенхамер и сар., 2014)

Прва компонента показује колики је значај неформалних састанака на којима се пре самих самита и званичних састанака доносе неформалне одлуке које се на тим званичним састанцима усвајају. Таквом сарадњом између политичких лидера држава чланица остварује се висок ниво блиске и директне сарадње између политичке елите држава чланица и дипломата који на далеко лакши начин усвајају одређене одлуке, које се затим потврђују на састанцима и усвајају у оквиру саме организације. То знатно унапређује ниво поверења и ствара успешну климу сарадње која разликује и издваја ову организацију од осталих пандана на светској геополитичкој карти (*ibid*).

Друга компонента показује како принципи на којима се заснива АСЕАН организација стварају погодно тле за прихватање разлика које постоје између држава. Принципи попут не мешања у унутрашње ствари других држава, мирно решавање спорова, поштовање независности и суверенитета других држава, одрицање од употребе силе показују колики је значај кохезивне сарадње између држава чланица и колико је сама употреба силе одбачена (*ibid*). Деловање АСЕАН – а кроз целокупну историју увек је било мирољубиво и нема елемената који би могли да докажу супротно. Штавише, АСЕАН је свој ауторитет подвео под ауторитет Уједињених нација и само деловање ове организације подасве зависи од реакције УН-а. То не би могло да се каже за ЕУ, НАТО, ОАД, ОДКБ и неке друге регионалне организације које су знале да интервенишу чак и војним средствима ради остваривања сопствених циљева. Ови начелни принципи формирају ту темељну идеју на којој се заснива организација АСЕАН, а коју професор Ајзенхамер назива јединство различитости. Чланице организације су државе са различитом религијском структуром, са различитим државним уређењима, историјом и традицијом, са другачијим схватањем вредности и идеала, међутим, то није довело да разбијања организације већ је, напротив, оснажило и ујединило још више.

Све ово јасно показује специфичност организације АСЕАН и целокупног простора југоисточне Азије. Државе овог простора ушле су у организацију која ће им обезбедити просперитет и благостање, а у исто време успеле су да задрже одређени степен независности и да одбаце сваки вид потенцијалног условљавања. Темелј ове организације, горе наведено јединство различитости, од АСЕАН-а направило је један специфични и потпуно различити систем регионалног организовања који је успео да истраје у деценијама за нама, а у последње време је од ове организације начинио изузетно битног геополитичког играча у региону Индијског океана и Пацифика, простора који све више заокупља пажњу политичких аналитичара и стручњака, али и кључних глобалних играча попут САД-а, Кине, Русије и Индије.

5. АСЕАН и однос према државном суверенитету

Као што се да видети у претходним поглављима, суверенитет, као један вишевековни појам и појам са изузетном традицијом, представља основу саме државности. Без суверенитета и његовог очувања, тешко је замислити постојање државе као једног независног политичког субјекта. Овај појам је постао знак једнакости за независност државе у међународним односима. Данас се под појмом независних држава наводи преко 190 политичких субјеката, некада и преко 200, међутим, да ли је заиста тако. Да ли се политички субјекти попут Тајвана, Абхазије, Палестине, Сомалиленда и разних других субјеката могу посматрати као независни фактори у међународним односима? О Косову, као једном идеалном примеру вештачке колоније и колонијалне управе, не треба говорити. Међутим, нису носиоци проблема само поједине територије са делимичим признањем. Поставља се питање суверенитета и независности неких афричких држава, земаља централне Азије, па и Босне и Херцеговине итд. Посебно се може расправљати о независности било које државе, која под изговором војног савеза, на својој територији има базе и стационирану војску друге државе. У складу са тим, питање суверенитета било које НАТО чланице постаје доста упитно. Осим тога, да ли се државе попут Белорусије, појединих афричких држава, а од скоро и Никарагве могу назвати независнима јер се на њиховој територији налазе сталне руске трупе, па чак и нуклеарно оружје.

Све ово показује колико је тешко схватити појам суверенитета и како се он може различито тумачити, али и како се њиме може лако манипулисати. Велике силе су често кроз историју подржавале независност појединих субјеката међународних односа и на тај начин им предавале суверенитет над одређеном територијом, док су под маском истог успевале да створе ситуацију која ће им омогућити да буду прави носиоци суверенитета једног таквог политичког субјекта. Српски народ и српска држава су најбољи пример оваквог односа великих сила према једном независном и сувереном политичком актеру. Одвајањем Косова и Метохије, велике силе су добиле протекторат који им је отворио нове могућности утицаја на Балкану и лакшег деловања према Русији, а све то под маском „косоварске независности“. Таквих случаја било је у свим деловима света и пре и након Косова. Поучена таквим искуством, слично је почела да делује и Русија у последњих неколико година, која је признала независност четири украјинске области, а затим их убрзо припојила сопственој територији, све на легалним основама референдума и права народа на самоопредељење на шта се позивају сви међународни фактори. Такво понашање САД-а је отворило Пандорину кутију која је покренула ланац оваквих дешавања у свету који је сада тешко зауставити.

Ово нас доводи до централне теме овог рада, а то је утицај међународних организација на сам суверенитет држава чланица. Као што сам већ рекао, упитно је говорити о потпуном суверенитету држава чланица НАТО савеза. Међутим, овде се не ради само о НАТО савезу, већ и о бројним другим војним савезима који су постојали кроз историју. Готово сваки је представљао слику моћи једне или неколико држава која се рефлектовала на друге државе чланице. На истом принципу делује и сам НАТО. Потпуно иста ситуација јесте деловање Руске Федерације кроз ОДКБ, војни савез источноевропских и централноазијских држава.

Поред оваквих организација, сведоци смо постојања и оних који су засновани на неком другом основу, попут политичких, економских, културних, привредних, еколошких итд. Деловање држава у овим организацијама је различито и не може се конкретно дефинисати, као што је случај са војним савезима где у готов свакој ситуацији војска једне земље има базе и стационирано људство на некој туђој територији. У економским, политичким, привредним и сличним организацијама, државе раде на доношењу заједничких одлука и примени тих одлука у свим државама чланицама, а оно што је карактеристика највећег броја ових организација јесте да оне уместо војски других држава имају примену различитих правних прописа и законодавних аката, одлука, декрета и препорука организације којој припадају. Уместо војних база, наоружања и људства, у овим организацијама имамо примену одлука донетих на наднационалном нивоу и стављање таквих одлука на примарно место, неретко и изнад уставних аката и основних закона. Гледано из једног таквог угла, поставља се питање стварног и реалног суверенитета држава чланица.

Како се Пољска, Чешка или Белорусија могу називати независним и сувереним факторима у међународној политици ако се на њиховим територијама налазе трупе америчког или руског хегемона? Како се државе попут Грчке, Италије или Мексика могу назвати независним и сувереним факторима у међународној политици ако примењују одлуке наднационалних центара моћи који неретко и штете појединим националним интересима држава чланица? Аутори који се баве међународним односима и безбедношћу се често споре око оваквих питања. Са једне стране постоје они аутори (либералнијег карактера) који истичу како је чланство у некој организацији национални интерес једне земље и да она добровољним одрицањем једног малог дела суверенитета долази у ситуацију у којој је најбитнији елемент суверености, а то је безбедност становништва, осигуран чланством у некој организацији. Када се каже безбедност појединца и становништва, не мисли се искључиво на физички интегритет, већ и на социјални, културни, здравствени, образовни и сваки други вид безбедности, чијим нарушавањем је опстанак појединца и целокупног становништва доведен у питање. Заштитом безбедности кроз војни, економски, политички или било који савез или регионалну организацију, државе успевају да остваре срж свог суверенитета, па предавање малог дела суверенитета наднационалном нивоу представља нешто без чега се не може у свету и међународним односима које познајемо.

Пак, са друге стране су нешто конзервативнији аутори који се позивају на једну ортодокснију традицију суверенитета и истичу како је предаја и најмањег дела своје суверености другом фактору у међународним односима знак да је суверенитет у потпуности нарушен. Гледајући из овог далеко чвршћег угла, суверенитет је веома лако нарушити и данас се ретко која држава може назвати стварном и у потпуности независном државом. Прихватањем страних трупа, показује се немогућност самосталне одбране и самим тим се поставља питање каква је то суверена земља која не може да заштити сопствено становништво. Такође, прихватањем правних аката из различитих центара моћи и њихово стављање изнад устава и основних закона или бар изједначавање са њима, са собом доноси питање о самосталности једне такве државе. Све ово показује да је научна јавност у наукама безбедности и међународних односа дубоко подељена по овом питању – питању дефинисања самог појма суверенитета и свих проблема који из тога произилазе.

Међународне и регионалне организације, као такве, саме по себи, представљају међународне факторе који у својој основи и сржи имају елемент наднационалног, самим тим, оне својим оснивањем и деловањем према националним државама могу да истима одузимају део суверенитета, пренесу га на себе и тако остварују одређену моћ насупротих њих. Различите регионалне и међународне организације делују другачије, у зависности од свог статута, улоге и циљева којима теже, међутим, специфичност евроатлантских регионалних организација и свих оних које се угледају на њих је управо у томе што знатно ограничавају моћ и суверенитет држава чланица. Европска унија је један од најбољих примера који јасно показује како су суверенитети држава чланица ограничени и то не војним средствима, већ искључиво правним и финансијским. Као најуспешнија организација регионалног типа која је икада основана, Европска унија је од једне нестабилне и ограничене организације, деценију за деценијом успевала да отргне делове суверенитета држава чланица и то је покушала да крунише усвајањем чак и самог устава који би од ње направио једну супердржаву са центром у Бриселу. Да се којим случајем Уговор о Уставу за Европу усвајао у периоду 80-тих или почетком 90-тих година прошлог века, врло вероватно би био усвојен и данас бисмо имали једну потпуно другачију слику Европе и света. Међутим, почетак двехиљадитих је био почетак краја америчке хегемоније и униполарног света познатог под именом *Pax Americana* и почетак успостављања једног мултиполарног света са државама у којима поново почиње да јача национална свест и тежња ка сопственим суверенитетом. Француска је, предвођена Де Голом, 50-тих година прошлог века одбацила наднационализам и истицала значај француског националног суверенитета што је довело до потпуног замрзавања односа ове државе са НАТО савезом и тада још увек Европском економском заједницом. Педесетак година касније, деголовска политичка традиција и идеја поново је имала највећи примат у француском друштву, што је спречило усвајање Уговора о Уставу за Европу и претварање Европске уније из једне регионалне организације у супердржаву по америчком федералном моделу. Ово показује колико је одређена регионална организација ситним одузимањима суверенитета кроз своје вишедеценијско постојање и деловање успела да стекне на значају и замало доведе до потпуног укидања суверености њених држава чланица.

Међутим, оно што је основна тема овог рада јесте организација настала на потпуно другом крају света, у делу света са другачијом историјом, другачијим политичким традицијама и државним облицима, у делу света који се у потпуности разликује од евроатлантског простора који кроз историју одише борбом за влашћу, светским ратовима и колонијалним и империјалним претензијама држава које својим географским и територијалним простором припадају овом евроатлантском геополитичком појасу. АСЕАН је регионална организација настала на пољу једне потпуно другачије политичке културе и традиције, међутим, АСЕАН је регионална организација, са својим циљевима, претензијама и наднационалним карактером. У складу са тим, поставља се питање које је кључно за овај рад, а то је: какав је утицај организације АСЕАН на суверенитет њених држава чланица?

Како бисмо дошли до одговора на ово питање, неопходно је схватити специфичност самог простора и историје југоисточне Азије. Државе настале на овом простору су по неколико векова биле под империјалном влашћу европских колонијалних сила. Тек у другој половини 20. века, ове државе су стекле независност и кренуле да воде самосталну спољну политику, одбацујући било какву власт

некадашњих колонијалних властодржаца. Стицањем независности и развијањем свести о тешком стицању исте, у традицији народа југоисточне Азије улога националног суверенитета поприма далеко већу улогу него у евроатлантском геополитичком простору. Док су земље западне Европе након разорног рата изазваног националистичким аспирацијама појединих држава кренуле у једном другачијем смеру, смеру одбацивања национализма, у смеру наднационалних аспирација, земље југоисточне Азије су кренуле у другом смеру. Тај смер подразумевао је националну борбу за независност, а затим и борбу за очување исте. Та два различита правца кретања европских држава и држава југоисточне Азије показују да су ове различите групе држава кроз деценије које су уследиле баштиниле и развиле потпуно другачије политичке идеје и традиције што је самим тим утицало и на начин регионалног организовања, а затим и на деловање тих регионалних организација према трећим странама и према њеној унутрашњости, односно према државама чланицама.

Такође, изузетно битна специфичност АСЕАН-а јесте поштовање Организације Уједињених нација, као једне кровне међународне организације, са највећим ауторитетом у међународној политици. Ауторитет ове организације је знатно пољуљан у последњих неколико деценија, услед америчког хегемонизма, међутим, у периоду настанка АСЕАН организације УН су биле једна ефикасна организација са високим ауторитетом међу државама чланицама. АСЕАН настаје у периоду великих турбуленција и у периоду једног рата идеологија које су свет водиле у два потпуно различита правца. Само ослањање на УН је овој организацији омогућило добру подлогу за напредовање и деловање у региону југоисточне Азије. Готово свака интервенција АСЕАН-а је била заснована на доношењу одлука које би успешно осликавале и само деловање Уједињених нација према одређеном питању и готово увек таква реакција ове организације је била мирнодопског карактера. Са једне стране неки би то окарактерисали као слабост организације која нема могућности да делује преко одређене тврде моћи, међутим, такво деловање ове организације је показало њену снагу. Државе југоисточне Азије, које су се граничиле са самом организацијом, су увиделе значај ове организације и видевши њене успешне и мирнодопске интервенције, приступиле су истој. Тако се број држава чланица успешно повећао са пет на десет, са тенденцијом будућих проширења, чега смо сведоци данас. Ослањањем на УН, организација АСЕАН је успела да се прикаже као гарант мира на простору југоисточне Азије и гарант економског и привредног просперитета, који је своју моћ и ауторитет у том региону подредио једној светској и кровној организацији. Оваквом политиком, АСЕАН је легализовао све своје акције и интервенције на готово свим пољима и на тај начин знатно ујединио регион који је био један од најтруснијих геополитичких простора 20. века.

Поред свега наведеног, велика специфичност свих држава југоисточне Азије јесте резноликост у готово сваком смислу и на готово сваком пољу, што се надаље пренело и на наднационални ниво организације АСЕАН. Државе овог региона су у последњих неколико векова биле делови великих царстава и субјеката који су на различите начине деловали у том региону. Та колонијална прошлост је оставила дубок корен у свести народа југоисточне Азије и повела их у један другачији начин политичког деловања у унутрашњој и спољној политици у односу на њихове пандане у Европи или другим деловима света. Сваки овај вид разноликости је водио веома специфичном погледу не реалполитику и на посебно развијање свести код тамошњих

народа. Поред тога, укрштање трију религија – хришћанске, исламске и хиндуистичке и њихов суживот на простору ових многољудних држава оставио је дубок траг у деловању држава овог простора. Услед постојања једне такве разноликости и шареноликости, АСЕАН је као организација прихватио све те одлике и разлике и увео принцип прихватања разноликости који је омогућио да државе са различитим државним уређењима, историјом и традицијом, различитом идејом деловања у међународним односима итд. постану чланице организације. Поново се на ово гледало као на слабост и немогућност успостављања одређених услова за приступање чланству, међутим, на крају се испоставило као једна велика снага ове организације. Док организације евроатлантског геополитичког простора имају дугу процедуру за улазак у чланство и велики број условних принципа који морају бити испоштовани, АСЕАН има потпуно другачију традицију деловања у оваквим пословима, што му је омогућило да се лако наметне свим државама простора југоисточне Азије. Увидевши развој и просперитет држава чланица, као и значај јединства и јединственог деловања у светској политици уз помоћ регионалног организовања и представљања региона, али и једне традиције отвореног приступа чланству без условљавања по питању правних аката, државног уређења или спољне политике, државе југоисточне Азије у последње две деценије 20. века полако приступају чланству и јачају моћ и улогу организације.

Све ово показује да је АСЕАН настао и да се АСЕАН развијао кроз неколико деценија на потпуно различитим принципима у односу на организације евроатлантског регионалног простора и организације које се на њих угледају. АСЕАН је својим деловањем омогућио развој и кооперацију држава чланица и држава са којима се граничи на тај начин што те исте државе није присиљавао на то различитим правним деловањима или санкцијама. Наравно, кроз вишедеценијско постојање, АСЕАН је различито деловао и суочио се са бројним проблемима, од рата у Вијетнаму до најскоријих религијских сукоба у Мјанмару, међутим, готово никада није штетио суверенитету држава чланица и оних држава које се налазе на његовим границама. Принципи националног суверенитета и немешања у унутрашње ствари других држава су задржали примат у деловању саме организације и спречиле су је да у једном тренутку постане једна супердржава са толиким наднационалним овлашћењима које би државе чланице претвориле у неке федералне јединице без сопственог националног суверенитета и независности. АСЕАН је на независност и национални суверенитет држава чланица наставио да гледа као на основу постојања саме организације и урушавањем основних принципа на којима се ова организација заснива, дошло би до губитка поверења и њеног нестанка. Политички лидери тек ослобођених земаља су наставили да баштине овакве принципе све до данас и поред тога што су национални суверенитет и независност постали упитни у готово свим другим деловима света, што је омогућило АСЕАН-у да се позиционира у једном потпуно другачијем светлу у односу на бројне друге организације.

Све ово показује да је АСЕАН са својом посебном школом регионалног организовања, организација која и те како мари за национални суверенитет и тежи његовој заштити. Као једна таква организација она је постала светло на крају тунела за готово све државе које теже истом. Њено деловање се у последњих неколико година, а поготово у периоду рата у Украјини, окренуло са регионалног деловања на једно глобално и сведоци смо аспирација бројних држава, па и Србије, које теже уласку у ову организацију. Наравно, економска стабилност и привредни просперитет су срж ове

организације и њен успех на том пољу је омогућио да се она представи као једна битна регионална организација на глобалној сцени, што је привукло пажњу других држава ка овом делу света. Међутим, принципи заштите националног суверенитета, територијалне независности и немешања у унутрашње ствари других држава, као и принцип мирног решавања спорова, који су најбоље представљени управо у овој организацији, такође се могу узети као фактори који су допринели успеху саме организације и расту заинтересованости за исту, чак и од стране држава које се налазе далеко изван региона југоисточне Азије.

АСЕАН је настао угледавши се на Уједињене нације али и регионалне организације евроатлантског политичког простора, међутим, увидео је, а могло би се и рећи предвидео је недостатке ових организација. У складу са тим, АСЕАН је развио своју посебну школу регионалне организованости, успоставио посебне принципе на којима почива, формирао једну лаку процедуру приступа и на тај начин омогућио различитим чланицама да постану део овог савеза. У периоду оснивања, АСЕАН је био доста ограничен из разлога што је настао као антикомунистички блок, па је чланство било ограничено на искључиво капиталистичке државе, међутим, падом комунизма ситуација се мења и државно, политичко, економско, привредно и свако друго уређење нису више примарни интерес ове организације. АСЕАН пушта на вољу државама какво ће уређење имати и једини услов јесте поштовање принципа на којима се заснива ова организација. Управо ови принципи ограничавају деловање АСЕАН-а у смеру ограничавања држава чланица јер би такво деловање било у директној супротности са очувањем националног суверенитета држава чланица и немешањем у унутрашње ствари истих. Тако су чланице данашњег АСЕАН-а државе са различитим националним политикама, државе од демократија до султаната, што јасно осликава да суверенитет ових држава није угрожен чланством у овој организацији, већ напротив, тај суверенитет постаје јачи и добија на снази чланством у њој.

Данас се Европска унија узима као пример најуспешније регионалне организације на свету. И без било каквог претеривања, она то заиста и јесте. Економска моћ ове организације превазилази готово све светске државе и омогућава јој да успешно делује по готово свим светским питањима. Са друге стране, њена политичка моћ је упитна и она се често назива економским цином, али и политичким патуљком, међутим, она је омогућила мир на европском континенту и допринела његовом енормном развоју након Другог светског рата. Као њена највећа мана наводи се управо однос Европске уније према суверенитету држава чланица. Разним одредбама, законодавним актима и прописима донесеним у Бриселу, ова организација утиче на подјармљеност њених држава чланица и тако разбија њихов суверенитет. С обзиром да је толико успешна, поставља се питање да ли је управо укидање суверенитета држава чланица најбољи могући начин да дође до развоја истих. Мислим да то није случај и да је то укидање суверенитета које је све отвореније, главна тачка на којој се може сломити Европска унија, чега смо били сведоци 2016. године, па и данас. Успех ове организације омогућила је политичка и економска подршка Сједињених Америчких Држава одмах након рата у виду Маршаловог плана, а затим и заједничко економско и привредно деловање највећих земаља западне Европе у наредних неколико година и деценија. Са друге стране, АСЕАН је од једне лабаве организације данас постао једна од најуспешнијих светских регионалних организација са својим статутом, принципима деловања, органима и својим посебним погледом на свет који је проистекао из АСЕАН

школе регионалног организовања. У свету све више окренутом националном суверенитету и одбацивању наднационализма, АСЕАН, као једна наднационална организација, постао је пионир потпуно другачијег регионалног организовања које је омогућило економски и привредни просперитет земаља чланица али и једну наднационалну заштиту њиховог националног суверенитета и потпуно неограничено вођење спољне и унутрашње политике засноване на принципима саме организације.

6. Закључак

Развој држава као политичких заједница постоји од кад постоји људско друштво као један посебан социолошки концепт организовања људи у једну јединствену целину. У потрази за безбедношћу слаби и разједињени појединци су улазили у формирање друштвених заједница и на тај начин су довели до настанка држава као посебних политичких субјеката које за свој основни циљ управо узимају заштиту тих појединаца. Од настанка првобитних држава, термин суверенитета се кроз различита имена провлачио као један од најосновнијих елемената тих независних субјеката међународне политике античког доба. Суверенизам као термин је дефинисан вековима касније, међутим, и поред његове недефинисаности у првобитним људским заједницама, он је постојао и његова заштита је била основа опстанка државе и народа једне државе. Развојем људске свести и науке, у политичкој филозофији настају неке нове идеје о држави и њеном настанку и постојању, а убрзо и прве идеје о суверености као посебном термину политичке филозофије.

Сувереност је дефинисана Боденом и његовим филозофским радовима, а затим су се њоме успешно бавили бројни филозофи каснијег доба, пре свега на територијама држава западне Европе. Анализом суверености, различити аутори су позивали на различите дефиниције исте, међутим, сви се слажу око једне особине овог појма, а то је да сувереност представља највиши ниво власти у једној држави и да је та сувереност ефективна искључиво када постоји независност државног деловања у свим нивоима спољне или унутрашње политике. Развојем националних држава након Вестфалског мира али и након националних револуција у 19. веку, настају модерне националне државе у којима суверенитет и његова заштита играју посебну и највишу улогу у друштву.

Упоредо са развојем националних држава долази и до појаве нових облика организовања држава на регионалном и глобалном плану. Тај нови облик организовања биле су сталне међународне и регионалне организације, са својим сатутима и сталним представништвима које су посебно добиле на значају након Другог светског рата. Њиховим стварањем почиње једна нова ера међународне политике у којој осим држава сада имамо и наднационалне субјекте који полако стичу превласт над националним институцијама. То показује колики је постао значај међународних наднационалних чинилаца у светској политици. Јачањем моћи међународних и регионалних институција долази и до питања преноса државног суверенитета тим наднационалним институцијама. Својим чланством у некој међународној организацији државе су биле спремне да се одрекну једног дела свог суверенитета да би се у заједници држава осећале сигурније и јаче. Међутим, да ли је такво одрицање суверенитета знак његове заштите или његовог урушавања и нестанка? Различити аутори различито одговарају на ова питања, међутим, сви се слажу у томе да је уласком неке државе у неку међународну или регионалну организацију њен суверенитет, бар у неком свом малом проценту, предат наднационалним институцијама.

Оно што је један вид разлике јесте сам карактер регионалних организација. Те организације, у односу на своју сврху и циљ деловања, спремне су да одузму одређени део суверенитета њених држава чланица. Војне организације укидају војну аутономију и спољну политику држава чланица, економске уводе одређене економске мере које

превазилазе националне законе, политичке уносе одређене правне прописе у правни систем држава чланица и на тај начин ремете њену правну сувереност и независност и све то показује колико карактер неке организације утиче на суверенитет држава чланица готово увек различито. Осим тога, географски простор је веома битан фактор. Велике су разлике између регионалних и међународних организација евроатлантског географског простора и азијског географског простора. Историја ових простора је знатно допринела развијању потпуно другачијих правних, политичких, економских и културних традиција које су на потпуно другачије начине почеле да гледају на регионалне организације.

Све то нас доводи до посебне школе АСЕАН регионализма која је омогућила да на простору југоисточне Азије настане једна регионална организација нешто другачијег унутрашњег карактера и спољног деловања него њени репери са простора Европе и Северне Америке. АСЕАН је дефинисао посебне принципе и установио их као принципе који се морају изричито поштовати. Он је створио погодно тле за економску и привредну сарадњу између земаља чланица угледајући се на Европску унију, али је исто тако одбацио лоше стране те организације и њено претерано уплитање у политике самих држава чланица. АСЕАН је одбацио строге контроле и процедуре приступања чланству и отворио врата за све државе које своју спољну и унутрашњу политику темеље на принципима саме организације. Он је установио једну посебну школу у међународној политици која је јаке суверенистичке снаге тог простора успела да уједини у један регионални комплекс и тако омогући њихов просперитетан развој. Све то показује да је АСЕАН створио један позитиван однос према суверенитету држава чланица, који стоји насупрот негативном односу према суверенитету од стране регионалних организација евроатлантског политичког и географског простора. Управо тиме што АСЕАН није нарушио тај суверенитет (поштујући принципе саме организације), створено је погодно тле за развој целокупног простора југоисточне Азије.

7. Литература

- Килибарда, З., Младеновић, М. & Ајзенхамер, В. (2014). *Геополитичке перспективе савременог света*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
- Јованов, И. (2015). Повратак ка изворном значењу појма суверенитета. *Наука, безбедност, полиција* 20 (1), 149-161.
- Чавошки, К. (2019). Поредак и сувереност. У: Костић, А. (уред.) (2019). *Државни поредак: суверенитет у времену глобализације* (стр. 15-25). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Симеуновић, Д. (2019). Суверенитет као проблем у времену глобализације. У: Костић, А. (уред.) (2019). *Државни поредак: суверенитет у времену глобализације* (стр. 25-47). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Бабић Ј. (2019). Краљевства и царства: прилог анализи односа између глобализације и суверенитета. У: Костић, А. (уред.) (2019). *Државни поредак: суверенитет у времену глобализације* (стр. 47-65). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Цветковић, Н. В. (2020). Национална држава: смисао и перспективе. У: Вуковић, Н. (уред.) (2020). *Човек, простор, технологија, идеје: Међународна безбедност у трећој декади XXI века* (стр. 101-126). Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Мијалковић, С. (2009). Национална безбедност – од вестфалског концепта до постхладноратовског. *Војно дело* (2), 55-73.
- Ђирић, Ј. (2008). Суверенитет у савремено доба. *Филозофија и друштво* (1), 191-216.
- Ћорић, Д. (2011). Глоса о регионализму. *Право – теорија и пракса* (4-6), 99-105.
- Малдини, П. (2014). Политички и административни аспект регије: регионализам, регионализација и регионална политика. *Зборник свеучилишта у Дубровнику*, 1 (1), 125-153.
- Кнежевић, М. (2002). Регионализам и геополитика. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 133 (112), 208-234.
- Аврамовић, З. (2002). Регионализам и демократија (Регионализам као идеолошко средство десуверенизације). *Социолошки преглед*, 36 (1-2), 191-200.
- Лакић, Н. (2011). Да ли је глобализација изазов или претња националним државама као доминантном облику политичке организације. *Центар за безбедносну политику*, 6 (21).
- Даниловић, Н. (2012). Регионалне међународне организације са посебним освртом на Европску унију. *Мегатренд ревија*, 18 (4), 233-250.
- Beeson, M. (2005). Rethinking regionalism: Europe and East Asia in comparative historical perspective. *Journal of European Public Policy*, 12 (6), 969-985.
- Пророковић, Д. (2019). Три фазе развоја АСЕАН: Од економске ка политичкој интеграцији. У: Јовић-Лазич, А. (уред.) (2019). *Интеграциони процеси у Евроазији* (стр. 143-162). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

- Narine, S. (2009). ASEAN in twenty-first century: a sceptical review. *Cambridge Review of International Affairs*, 22 (3), 369-386.
- Narine, S. (1998). ASEAN and the Management of Regional Security. *Pacific Affairs*, 71 (2), 195-214.
- Goh, G. (2003). The ASEAN way: Non-Intervention and ASEANs Role in Conflict Management. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 3 (1), 113-118.
- Yukawa, T. (2018). The ASEAN way as a symbol: an analysis of discourses on the ASEAN Norms. *The Pacific Review*, 31 (3), 298-314.
- Caballero-Antony, M. (2005). *Regional Security in Southeast Asia: Beyond the ASEAN Way*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Busse, N. (1999). Constructivism and Southeast Asian Security. *The Pacific Review*, 12 (1), 39-60.
- Howe, B. & Park, M. J. (2017). The Evolution of the “ASEAN Way”: Embracing Human Security Perspectives. *Asia-Pacific Social Science Review*, 16 (3), 1-15.
- Килибарда, З. (2009). Мултилатерална сарадња земаља АСЕАН-а у функцији стабиловања региона Југоисточне Азије. У: Бралић, Ж. (уред.) (2009). *Годишњак Факултета безбедности* (стр. 103-122). Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.